sadreddin
KONEVÎ

Vahdet-i Vücûd ve Esasları

en-Nusûs fî tahkîki tavri'l-mahsûs

VAHDET-İ VÜCÛD ve ESASLARI

en-Nusûs fî tahkîki tavri'l-mahsûs

Müellif:
Sadreddin Konevî

Tercüme:
Ekrem Demirli

Çatalçeflme Sokağı No: 27/2 Cağaloğlu 34110 İstanbul
telefon: (212) 5207210
faks: (212) 5115791
www.iz.com.tr
e-posta: bilgi@iz.com.tr
kapak: Medine Efe

Giriş

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adı ile

Hamd, Allah'a mahsûstur.

O Allah ki, himmetlerin nihâî mertebeleri vâsıtasıyla ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn mertebelerini ve derecelerini açıklamış; nefislerinin nihâî mertebelere ulaşması esnasında taliplerin arzularının sükûne kavuşmasıyla da Hakkı bilme, o'na yakınlık ve menzillerindeki farklılıklarını ortaya koymuştur. Yaratıkları arasından bir gurup seçkini ise, ayırt etmiştir.

Hak, söz konusu seçkinleri bütün âlemlerinden, isim ve sıfâtlarının mertebelerinden kendileri için zât'ından başka bir gaye yapmamasıyla temyîz etmiştir; onların himmetlerinin nihâî mertebesini kendi zâtî ilminin en şerefli konuları ve irâde ettiği en ulvî şeyler yapmıştır.

Böylelikle onların muratlarının nihâyeti ve arzularının zirvesi, Hakkın kendi zâtı ile kendi zâtı için dilediği şeyler olmuştur. Bu dilek, Hakkın ilk-aslî şe'nleri ve taayyünlerinin en üstünü cihetinden gayesine yönelmiştir.

Binaenaleyh Hak, zâtına mahsûs ilminin bütün mertebelerinde o seçkinlerin ilme'l-yakînlerinin, ayne'l-yakînlerinin ve hakka'l-yakînlerinin aynısıdır; bu ilim, başta kendi zâtına, sonra da malûmlarına ilişir. Bununla birlikte söz konusu malûmlar, kendileri cihetinden Hakkın zâtında silinmişler ve hükümleri bâkîdir. Ayrıca Hak, bütün mevcutlara ve onların mertebelerine sirâyet etmiştir.

***

Sâlât ve selâm en kâmil şuhûd, en tam, şerefli ve şâmil ilim cihetinden kendisiyle tahakkuk eden kimsenin üzerine olsun; o zât, bununla birlikte, bütün mevtınlerinde, hallerinde, makâmlarında, mertebelerinde ve neş'etlerinde Hak ile beraberdir. O zât, Efendimiz Hz. Muhamsmed'dir.

Ayrıca sâlât ve selâm Hz. Peygamber'in âilesi ve ümmet ve kardeşleri arasından seçkinlerin üzerine olsun! O seçkinler, Hz. Peygamberin en

kapsamlı ve yetkin mîrâsına nâil olmuşlardır; bu mîrâs, Hz. Peygamber'in ilim, hal ve makâmlarını içerir.

Bununla birlikte onlar, ihtisâsî-hazların neticeleriyle de tahakkuk etmişlerdir; bu hazlar, kendilerini Hz. Peygamber'den ayırt eder ve bu neticeler ile, vâsıtaların özellikleri ve tâbilik ürünleri, sınır hükümleri ve bağları farklılaşır ve ayrışır.

Bu sâlât, hükmü sürekli, daimî ve zaman açısından süreklidir; bu süreklilik zamanın küllî hakikati ve tafsilî hükümlerinin sûretleri cihetindendir; söz konusu tafsilî hükümler *seneler, aylar, günler ve saatler diye ifâde edilmişlerdir.*

Birinci Nas
Hakkın Mutlaklığı

Bilinmelidir ki:

Zâtına özgü mutlaklığı açısından Hakka dair her hangi bir hüküm vermek veya bir nitelik ile O'nu bilmek; veya birlik, varlığının vâcipliği veya (: varlık için) mebde' olması; veya yaratmayı gerektirme veya kendisinden her hangi bir eserin sâdır olması; veya ilminin kendisine veya başkasına ilişmesi gibi her hangi bir nispetin O'na izâfe edilmesi, sahih ve geçerli değildir. Çünkü, bütün bunlar, belirlenme ve sınırlanma hükmü verirler.

Kuşkusuz her hangi bir taayyünün düşünülmesi, Hak için lâ-taayyünün (taayyünsüzlük) ortadan kalkması demektir.

Bütün bu zikrettiklerimiz de Hakkın mutlaklığıyla çelişir.

Hatta Hakkın mutlaklığını tasavvurda bile şart şudur: Bu mutlaklık, selbî bir nitelik anlamındaki mutlaklıktır; yoksa o zıddı sınırlanma olan bir mutlaklık değildir.

Bu mutlaklık, bilinen birlik ve çokluktan veya mutlaklık ve sınırlanmada hasr edilmekten veya bütün bunları (: vahdet, kesret ve her ikisini birleştirmek) birleştirmekten veya bunlardan münezzehlikten *mutlak olmaktan ibârettir.*

Hak bütün bunlardan münezzeh iken, hepsi O'nun hakkında sahih ve geçerlidir.

Şu halde söz konusu durumların hepsinin veya başka bir takım şeylerin Hakka nispet edilmesi veya bütün bunların O'ndan selb edilmesi eşittir; bu iki durumdan (: nispet veya selb) birisi diğerinden daha öncelikli değildir.

****

Bu durum açıklığa kavuştuğunda bilinmiş olur ki:

Birlik, (: varlığın kaynağı anlamındaki) mebdeiyet, (: eşyaya) tesir, yaratma, fiil vb. gibi şeylerin Hakka nispeti, sadece *taayyün itibarıyla sahih ve geçerlidir.*

***

Bilinen (taakkul edilen) taayyünlerin ilki zâtî nispettir; fakat bu söz konusu nispetin zât'tan farklılaşması itibarıyladır. Bu farklılaşma gerçek değil, göreceli bir farklılıktır.

Zât'a ait ilmî nispet vâsıtası ile, Hakkın birliği, varlığının ve mebde oluşunun zorunluluğu bilinir. Bu da, özellikle kendisini kendisinde bilmesi açısındandır. Hakkın nefsini bilmesinin her şeyi bilmesinin sebebi olduğu da böylece bilinir.

Eşyanın, kendilerinin küllî ve tafsilî taakkulllerinin taayyünlerinden ibâret olduğu da buradan bilinir.

Mâhiyetlerin bu akledişlerden ibâret olduğu; bu akledişlerin, bazısının bazısından doğduğu da böylece bilinir. Bunun anlamı bunlar Hakkın düşüncesinde meydana gelirler demek değildir.

Allah kendisine layık olmayan şeylerden münezzehtir.

Bunun anlamı bunların bir kısmının taakkulunun, mertebe açısından diğerlerinden daha sonra olmasıdır. Bunların hepsi, ilâhî ilimde bir süreçte taakkul edilen ebedî ve ezelî taakkullerdir. İlâhî ilim, hakîkatlerinin gerektirdiği şekilde, bunlara ilişir/taalluk.

***

Bu mâhiyetlerin hakîkatleri de, iki tarzı iktizâ ederler:

Birincisi, eşyanın çokluklarının/kesret Hakkın birliğinde silinmiş/müstehlek olması itibarıyla gerçekleşir. Bu, tafsilî olan şeyin/mufassal mücmelde taakkul edilmesidir. Bu birinci tarza örnek olarak, akıl sahibi alimin ilim gözü ile bir çekirdekte bil kuvve halinde bulunan dalları, yaprakları, ağacın her bir dalında oluşacak meyveleri ilk çekirdekteki gibi taakkul etmesini verebiliriz.

Eşyanın hakîkatlerinin gerektirdiği diğer tarz ise, birlik hükümlerinin peş peşe akledilmesidir. Böylelikle her kısım, tek varlığın artan ve çoğalan taakkullerinin sûretleri olan mâhiyetleri akleder.

Bu ise, daha önce işâret edilen ilk silinmenin zıddıdır; çünkü birincisi, çokluğun birlikte silinmesinden ibârettir, bu ise, birliğin çoklukta

silinmesidir.

Bu böyle bilinmelidir.

İkinci Nas
Hakkın Mutlaklığı

Bilinmelidir ki;

Hak mutlaklığı ve ihâtası itibarıyla hiç bir isimle isimlendirilemez ve hiç bir hüküm kendisine izâfe edilemez ve hiç bir vasıf ve resim ile nitelenemez.

(: bir şeyi gerektirmek anlamındaki) İktizânın O'na nispet edilmesi edilmemesinden daha üstün değildir.

Çünkü ister olumlu isterse de olumsuz anlamda olsun düşünülen her hangi bir iktizâ, belirli bir hüküm ve sınırlayıcı bir niteliktir.

***

İktizâ ve Türleri

Bu tespitin ardından bilinmelidir ki:

İktizâ zâtî de olsa, üç mertebeye sahiptir. İktizânın birinci mertebe açısından hükmü, taayyününün bir şarta veya taayyününe sebep olan bir mûcibe bağlı olmayışıdır.

İkinci mertebe açısından olan hükmü ise, taayyününün sadece bir tek şarta bağlı olmasıdır.

Üçüncü mertebe açısından olan hükmü ise, hükümlerinin zuhûrunun birden çok vâsıtalara, şartlara ve sebeplere bağlı olmasıdır.

Birinci iktizânın hükmü, her hangi bir mucibin değil, zâtî feyizdir. Bu feyzin mukâbilinde hiç bir kâbil (: feyzi alan) ve istidat taakkul edilemez.

İkinci iktizânın hükmü ise, sadece vücûdî bir şarta bağlı olmaktan/tevakkuf ibârettir, bu vücûdî şart da, Akl-ı evvel'den/İlk Akıl ibârettir; Akl-ı evvel, Hak ile, kıyâmete kadar varlığı takdir edilmiş mümkünler arasındaki "vâsıta"dır.

Üçüncü mertebe açısından gerçekleşen iktizânın hükmünün ortaya çıkması ise, diğer varlıklar gibi çeşitli şartlara bağlıdır.

***

Bu açıklamamla, burada hakîkatleri farklı üç iktizânın bulunduğunu demek istemiyorum, bilakis, sadece bir iktizâ ve onun da üç mertebesi vardır. Bu tek iktizâ ile, her bir mertebenin durumuna göre, bir eser ya da çeşitli eserler taayyün eder ve ortaya çıkar.

Fefhem!

Üçüncü Nas
İlim Malûm İlişkisi

Bilinmelidir ki:

Bilinenlere ilişmesi itibarıyla Zât'ın tek bilgisine çokluk izâfe edilir; bilinenleri idrâki de, Hakk'ın taayyün ve bunlara ilişmesi itibarıyla gerçekleşir.

Hakkın ilminin her hangi bir bilinene ilişmesi, bilinen kendinde ne olarak bilinmekte ise ona tâbidir. Bu durumda bilinen, basit veya bileşik; zamanlı veya mekânlı ya da zamansız veya mekânsız olabileceği gibi; Hakkın tesirini belirli bir vakte göre kabul edip, hükmü ve özelliği mütenahî veya bu hükmü sınırsız olarak kabul eden ve belirtilen konuda hükmü ve özelliği gayr-i mütenahi bir şey de olabilir.

Bu böylece bilinmelidir.

***

Burada dile getirilmiş nasların ayrıntılarından biri de şudur:

Her hangi bir hüküm sahibinin mahkûm-ı aleyhteki hükmü, hüküm anında hâkimin ve yine mahkûm-ı aleyhin haline tâbidir.

Binaenaleyh (: hükme konu olan) mahkûm-ı aleyh, hallerinde değişiklik olan bir şey ise, hâkimin hükümleri her durumda çeşitlenir ve mahkûm-ı aleyhin büründüğü hallerine göre farklılaşır.

Eğer mahkûm-ı aleyh bir vetirede sâbit kalmak özelliğinde ise, bu durumda hâkimin o şey hakkındaki hükmü, ilk taalluka göre sâbit olur; bu ilk taalluk, hâkimin hükmüyle ve onun gereğine göre belirlenmiştir. Bu durumda iş, hüküm sahibinin haline göre kalır.

Şayet hüküm sahibinin zâtı, hallerde ve hallere göre başkalaşmayı gerektiriyorsa; veya zâtı, kendisinin sâbit ve hallerin onun üzerinde başkalaşmasını gerektiriyorsa, bu durumda hüküm, iki şeyden birisine göre gerçekleşir. Bu iki şey de, bütün hüküm sahipleri ve hükme konu olan şeylerin mertebelerini içerir; çünkü hâkim ve mahkûm-ı aleyhin hükmü, zikredilen durumların dışına çıkmaz.

Dördüncü Nas
İlim ve Varlık İlişkisi

Bilinmelidir ki:

İlim, varlığa tâbidir. Başka bir ifâdeyle, her nerede varlık var ise, ilim de hiçbir şekilde kendisinden ayrılmaksızın onunla beraber vardır.

İlmin farklılaşması mâhiyetin varlığı tam veya eksik kabulüne göre değişir. Buna göre, varlığı en kâmil şekilde kabul eden mâhiyette ilim en kâmil şekilde bulunur.

Buna karşın ilim (: varlığı) eksik kabule göre noksanlaşır.

İmkân hükümlerinin vücûb hükümlerine baskın olması da, ilmin eksik olmasının başka bir nedenidir.

Bu böylece bilinmelidir!

Beşinci Nas
Gerçek Bilgi

Gerçi, başka bir bağlamda ve o bağlamın lisânı ile kitaplarımın bazı yerlerinde bir ölçüde bu nassa değinmiştim. Fakat bu kitabı, kökeni açısından ilâhî isim ve sıfatlardan her hangi birisine dayanan özel makâm mensupları için gerçekleşen sınırlı zevklerin umumî lisânının dışında, kemâl makâmının zevklerine ait nasların ifâde edilmesine tahsis ettim. Bu isim ve sıfat, bu özel zevkin kökeni ve onun sebebidir.

Binaenaleyh bu eserde, en kâmil ve kuşatıcı makâmın zevkine ait bilgileri ortaya koyup, bunları diğerlerinden ayırt etmem gerekmektedir. Bu şeyin sübûtunun sıhhatini ve nastaki bilginin, bu şey hakkında en kâmil ve en üstün ilminde o şeye dair bilgisine mutabık oluşunu belirtmem gerekir.

Ayrıca, bu en kâmil ve birleştirici makâma ait şeyin sâbitliğini ve bunun ifâde ettiği bilginin Allah'ın ilminin en yetkin ve kâmil derecelerinde bildiği şeye mutabık oluşunu da ortaya koymam gerekmektedir; bunu ise belirli bir makâmda veya belirli bir nispet ve izâfete göre veya belirli bir itibar veya zevk veya hallerde gerçekleşmesini dikkate almadan ortaya koyacağım.

***

Bu mukaddimeyi takdim ettikten sonra, açıklamayı amaçladığımız nas hakkında şöyle deriz:

İnsan, nazar, keşif, his veya hayal gibi idrâk araçlarının bütünüyle veya bunlardan birisiyle her hangi bir malûmu idrâk edip, nazar veya keşfi bu malûmu kapsamadığı veya his veya hayaliyle o şeyin zâtî özelliklerini ve genel lâzımlarının ardına geçmediğinde, onu tam olarak bilmiş ve hakkıyla tanımış olmaz.

Bu durumda insanın idrâkinin veya mârifetinin konusu, ruhlar ve mânâları ya da sûret ve arazları itibarıyla âlem olabileceği gibi, Hak da olabilir. Nitekim, Hakkın ilminde bulunan malûmları tanımlayan bir sûret ile apaçık gerçek insana açılsa idi, gerçek bilginin böyle olduğunu görürdü.

Çünkü Hakkı bilmesi, Hakkın mutlaklığına ve zât'ına mahsûs gerçek birliğinin sırflığına ulaşmayan kimse, Allah'tan ötede bir hedef olmadığını bilemez; Hakkın zâtî mutlaklığını, hiç bir isim, resim, hüküm belirleyemez veya hiçbir vasıf onu sınırlayamaz. O, görme ile kavranamaz, akledilemez ve belirli bir durumda münhasır değildir.

Bu kişi, Hakkı ilim ve müşâhede olarak ihâta etmenin imkânsızlığını; Hakkın varlığından öte sadece *mevhûm yokluk bulunduğunu da bilemez.*

***

Gerçi Allah'ın kendisini bildiği tarzda O'nu bilmenin imkânsızlığını anlamanın başka bir yolu daha vardır; bu yol, daha kâmil, daha açık ve tamamdır. Bizler, Allah'ın ikrâm ve minneti ile o yolu müşâhede ve zevk ederek öğrendik.

Fakat bu yol, açıklanması ve yazılması yasak şeylerdendir; bunun açıklanabilecek son noktası zikredilen bu işâretten ibârettir.

Bununla beraber, sahibi için gerçekleşen zevk, marifet ve müşâhede, bu zevk ve makâmın ilâhî isimlerden herhangi birisinin mertebesine dayanması açısından gerçekleşir. Bu isim, makâm sahibinin kıblesi ve özellikle ismin müsemmanın aynı olduğu hükmü verilen cihetten olmak üzere onun Hakkı marifetinin nihayetidir. Nitekim, bu meseleyi çeşitli vesilelerle belirtmiştik. Fakat bunlar, nispî sonlardır; çünkü başlangıçlar ve gayeler nispî kemâllerin alâmetleridir.

Gerçek kemâle göre durum bundan farklıdır.

Allah Teâlâ'nın en kâmil kuluna hitap eden şu âyetinde bu gerçek kemâle işâret vardır. "**Varış ancak rabbinedir.**"

***

Allah Teâlâ, bu âyete başka bir gizli sırrı daha eklemiştir, bu sır âyette "Senin varış yerin rabbinedir" denilmemesidir; aksine âyette kayıtsız anlamda rubûbiyetten olan sonuna dikkat çekilmiştir, o da, *gayelerin gayesidir.*

Âyette işâret edilen ve Hz. Peygamber'e ait olarak zikredilen rubûbiyet mertebesinden olan nihâî gayenin dışında ise, sadece kemâl mertebesindeki derecelerin tafsilatları vardır; söz konusu kemâl dereceleri ise, hiç bir sınır ve sonda durmazlar.

***

Hz. Peygamber, burada değindiğimiz meseleye bir münacâtında işâret etmiştir, şöyle buyurmuştur: "Allah'ım! Azabından rızâna, cezandan affına sığınıyorum. Senden yine sana sığınıyorum. Ben, senin övgünü ifa edemem, sen kendini övdüğün gibisin." Bunun anlamı, sendeki her şeye ulaşamam, demektir.

Böylece Hz. Peygamber tek hadiste, Hakkın ihâta edilemeyişine dikkat çekmek ile kendisinin Hakkı bilmede sonların sonuna ulaştığını bir arada zikretmiştir. Dolayısıyla bu da, sözü edilen âyetin tefsiri gibidir. Âyet şudur: "**Varış, ancak rabbinedir.**"

Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hadislerinde zikrettiğimiz şeye işâret eden pek çok ikazlar bulunmaktadır. Binaenaleyh ifâde edilen meseleyi anlayıp kavradıktan sonra bu hadisleri inceleyen kimse, açık bir şekilde söylediğimizi idrâk eder.

***

Sonra şöyle deriz:

Bu makâmın ve işâret edilen zevkin çeşitli ifâde biçimleri vardır ki, bunlar, çeşitli kalıplarda ona tercüman olurlar:

Buna göre bu nihâî makâmın isimlendirme açısından Kuran'daki adlarından birisi *Araf'tır. Allah Teâlâ onun hakkında şöyle buyurmuştur:"**Araf mensupları, simâlarından bilinirler." Böyle bir bilmek, eşyayı bilmede nihâî gayeye ulaşmakla gerçekleşen uçları bilmenin özelliklerinden birisidir; nihâî gayeye ulaşmak ise, bunun ardında olan şeyi bilmeyi gerektirir.***

Bu makâmın nübüvvet makâmındaki ifâdesi ve ismi ise, *Matladır. Nitekim Hz. Peygamber (sav.), Kuran'ın özelliği ve durumu ile ilgili olarak*

*şöyle buyurmuştur: "****Hatta, Kuranın âyetlerinin sırrından her birisinin bir zahri, bir batnı, bir haddi, yedi batna kadar matlaı vardır."***

Başka bir rivayette ise "**yetmiş batna kadar" şeklinde rivayet edilmiştir.**

Ben de *Fatiha Tefsiri'nde buna işâret etmiştim, oraya bakıla!*

***

Bu makâmın Ehlullah'ın lisânındaki ismi ve ifâdesi ise, *mevkıftir. Mevkıf, her makâmın nihâî mertebesi ve bir sonraki makâma geçiş yeridir.*

Bu makâmın kemâl makâmının zevkindeki lisânı ve ismi ise, her iki makâma nispetle her ikisini de birleştiren anlamında *Berzah; özel olarak kemâl makâmına nispetle Berzahu'l-berazih yani berzahyarın berzahıdır.*

Fefhem!

Altıncı Nas
Hüviyet Gaybı

Hakkın hüviyet gaybı, taayyünsüzlük ve bütün itibarları ortadan kaldıran hakîkî birliği itibarıyla mutlaklığına işâret eder. İsimler, sıfatlar, nispetler ve izâfetler ise, Hakkın kendisini taakkul etmesi (düşünmesi) ve taayyünü cihetinden bunları idrâkinden ibârettir.

Gerçi taayyüne bağlı söz konusu bu taakkul ve idrâk, işâret edilen mutlaklığı takip eder, fakat bu taayyün, her tecellîde Hakkın her düşünce sahibinin düşüncesinde belirlenişine göre mutlak bir taayyündür; ayrıca bu, taayyünlerin en genişidir.

Bu kâmillerin müşâhede ettiği şeydir; bu taayyün zâtî tecellîdir ve en üst tevhit makâmı ona aittir.

Hakkın varlıklar için *mebde olması, bu taayyünü takip eder; Mebde bütün itibarların kaynağı ve nispet ve izâfetlerin membaıdır. Bu itibar nispet ve izâfetler, varlıkta açık, düşünce ve zihinlerde ise gizlidir.*

***

Hakka dair söylenen *Birdir, Vâciptir, Vücûd-ı Mutlak'tır hükmü, zât'a mahsûs ilâhî-ilmî nispette Vücûd'un (Varlık) taayyün etmesinden ibârettir.*

Hak başka şeye bir nispeti açısından değil, sadece ilmî nispet yönünden muhakkike göre *Mebde diye isimlendirilir.*

***

Bunu anla ve düşün!

Bu nasta ilâhî bilgilerin asıllarının aslını sundum!

Mürşid, Allah'tır.

Yedinci Nas
Sâlik ve Sülûk

Hangi yol üzere sülûk ederse etsin her sâlik, amacı Hak olması ve Hak’tan belirli bir sââdet elde etmesi şartıyla, mirac sahibidir; binaenaleyh bu saliğin sülûkü de bir yükseliştir.

Fefhem!

Sekizinci Nas
[Tesir-teessür ilişkisi]

Bilinmelidir ki:

Bir veya daha fazla şeyde *müessirlik özelliğiyle nitelenen her hangi bir şeye, tesir ile nitelenen bu şeyin hakîkatine başka bir kayıt veya haricî her hangi bir şart ilavesi düşünülmeksizin, mutlak anlamda o şeyin hakîkatinde müessir olmadan müessirlik vasfının bütünüyle verilmesi doğru değildir.*

Bu kayıtları zikretmemin sebebi, mertebeleri veya itibarları cihetinden eşyaya mensup eserlerin onların hakîkatlerinin lâzımlarından ibâret olmalarıdır.

Ayrıca, nazarî akıl ve zevk sahiplerinin çoğuna göre, *aynalık vasfı ile nitelenen her şeyin kendisine yansıyan şeyde bir tesiri vardır; burada sözü edilen aynalık, mânevî olabileceği gibi mahsûs da olabilir. Çünkü ayna, kendisine yansıyan şeyi tekrar ona yansıtır; aynaya yansıyan sûreti de aynaya göre yansır.*

***

Bu durum kayıtsız şartsız değil, bir açıdan doğrudur.

Şöyle ki: Aynanın kendisine yansıyan şeydeki tesiri, mutlak anlamda onun hakîkatine tesir ettiğinde geçerli olabilir; halbuki bu durumda böyle bir şey söz konusu değildir.

Aynaya yansıyan şeyde aynanın tesiri, yansıyan şeyin hakîkatini bilmeyen ve onu sadece aynada idrâk edebilen kimsenin idrâki cihetinden sâbittir. Halbuki ayna, yansıyan şeyin hakîkati için bir *mahal değildir; bilakis ayna yansıyan şeyin benzerinin ve bazı görünümlerinin mahallidir.*

Zuhûr ise sûretinin aynada yansıması açısından, yansıyan şeye izâfe edilen bir nispetten ibârettir; yoksa yansıyan şeyin hakîkatinin aynı değildir.

***

Burada, *bazı görünümleri şeklindeki ifâdemdeki amacım, özel zâtî tecellîlerin hiç bir mazharda veya hiç bir aynada veya her hangi bir mertebeye göre olmayacağına dikkat çekmekten ibârettir.*

Binaenaleyh söz konusu özel tecellîler cihetinden Hakkı idrâk eden kimse, hakîkati, kuşkusuz ki, herhangi bir şarta bağlı olmaksızın *(min-haysü hiye hiye) aynanın dışında müşâhede etmiştir; bu müşâhede, daha önce de ifâde ettiğimiz gibi, hiç bir mertebe veya mazhara göre gerçekleşen bir müşâhede olmadığı gibi, burada ne isim, ne sıfat, ne de belirli bir hal veya bunların dışında başka bir şey vardır.*

Bu mertebeye ulaşan kimse, *zevk olarak şunu bilir ki: Aynanın (: kendisine yansımış) hakîkatte hiçbir tesiri yoktur.*

Şeyhimiz, imamımız, bu zâtî tecellîleri *berkî tecellîler diye isimlendirmekte idi. O gün, bu isimlendirmenin sebebini ve Şeyhin bu isimlendirmeyle neyi kast ettiğini bilmiyordum.*

***

Bu *zâtî-berkî tecellîler, sadece bütün diğer niteliklerden, hallerden, zorunlu ve mümkün hükümlerden tam arınan kimse için gerçekleşir. Bu arınma, Hakk'ın mutlaklığından farklı değildir, şu var ki, süresi bir nefesten fazla sürmez; bunun için de tecellî şimşeğe benzetilmiştir.*

Bu tecellînin devam etmeyişinin sebebi, beşerî hakîkatin (: vücûb ve imkân hükümlerini) kuşatmasının hükmüdür. Bu kuşatıcılık o tecellînin sürmesini gerektirmediği gibi, bu arınmayı ve tecellîleri celbeden mutlaklık özelliğini de beşerî kuşatıcılık içermediği sürece o da her niteliği, hükmü ve hali içeren bir kuşatıcılık olmaz.

Binaenaleyh beşerî kuşatıcılık, bu tecellîyi var kıldığı gibi, onun devamlı olmasını da engeller.

***

Allah, bana onu bahşettiğinde, bâtınımda ve zâhirimde bu tecellîye ait garip hükümler gördüm.

Bunlardan birisi şudur:

Bu tecellî, iki nefes devam etmeyişine rağmen, mahalde Allah’tan başkasının kuşatamayacağı kadar ilimler ve nitelikler bırakır.

***

Bu vâridi yazdığım gecede, bu müşâhedeyi tatmayan kimsenin *Muhammedî varis olamayacağını ve “Benim Allah ile bir vaktim vardır ki, O’ndan başkası bilemez” “Allah var idi ve O’nunla başka bir şey yok idi” “Bizim emrimiz, bir göz açıp kapamak gibidir” ifâdelerinin sırrını anlayamayacağını öğrendim.*

Bu kimse var olmayan bir zamanda yaratılışın başlangıcının sırrını da bilemez.

Aynı şekilde bu müşâhedeyi tadan kimse de, a’yân-ı sâbitenin mevcutların hakîkatleri olduğunu; onların yaratılmamış olduklarını; Hakkın hakîkatinin *yaratma ve teessürden münezzeh olduğunu; ortada Hak ve söz konusu a’yânın dışında üçüncü bir şey bulunmadığını öğrenmiştir.*

Bu durumda -zikrettiğimiz husus o kişi için geçerli ise- hiç bir şeyin bir başkasında tesiri bulunmadığını; eşyanın kendilerinde müessir olduklarını; *illetler ve müessir sebepler diye isimlendirilen şeylerin de şeylerin kendilerinde zuhûru için gereken şartlardan ibâret olduklarını bilmesi gerekir; yoksa burada başka bir hakîkate tesir eden herhangi bir hakîkat söz konusu değildir.*

***

Bu kişi yardımlarda da durumun böyle olduğunu bilmelidir, çünkü bir başkasına yardım eden bir şey yoktur; yardım bir şeyin bâtınından zâhirine ulaşmaktadır. Vücûdî-nûrî tecellî de bu yardımı izhâr etmektedir; bu izhâr, izhâr edilen şeyin hakîkatine tesir etmekle gerçekleşmez.

Buna göre nispetler de, birbirlerinde tesir etmektedirler. Nispetlerin birbirlerinde tesir etmeleri, bir kısmının diğer bir kısmının meydana gelmesinin ve hükmünün kendi kökeni olan hakîkatte zuhûrunun sebebi olması anlamındadır.

***

Bu tecellîyi tadanların öğrendikleri şeylerden birisi de şudur:

Ayna olmaları itibarıyla a'yân-ı sâbitenin, ilâhî-varlık tecellîsindeki tesirleri, sadece tecellînin gaybında gerçekleşen çoğalmanın ortaya çıkışı açısından sâbittir. Binaenaleyh bu tesir, izhârda şart olan zuhûr nispetindeki bir tesirdir.

***

Hak başkasından müteessir olmaktan münezzehtir; mümkünlerin hakîkatleri de hakîkatleri itibarıyla müteessir olmaktan münezzehtirler.

Çünkü kâmillerin zevkine göre hakîkatler, bu yönden, Hakkın şe'nlerinin aynıdırlar ve bu sebeple başka birisinin onlarda *müessir olması caiz değildir.*

Şu halde daha önce de ifâde edilmiş olduğu üzere, hiç bir aynanın -herhangi bir kayıt ve şart olmaksızın- mutlak anlamda kendisinde yansıyan şeye bir tesiri söz konusu değildir.

***

Bu nassı anla ve iyice düşün! Bu nassa kadrini Allah'tan başkasının bilemeyeceği sırları ve önemli ilimleri koydum.

İşte bu yakîn, gerçek ve açık nastır.

Bunun dışında işiteceğin her şey, doğru olsa bile, göreceli olarak doğrudur. Bu ise, apaçık gerçektir ki, içinde hiç bir kuşku yoktur.

Allah, mürşid ve hâdidir.

Dokuzuncu Nas
[Bir ve Çok İlişkisi]

Küllî naslardan bir kısmı da *Miftah-ı gaybi'l-cem ve tafsîluhû ve diğer eserlerimde zikrettiğim naslardır. Ben bu eserleri hiç bir insanın sözü karışmaksızın yazdım. Çünkü aktarmak, benim tarzım değildir ve Allah beni ondan muhafaza etmiş, halis hibeleriyle haricî ve süflî muhtaçlıktan beni müstağni kılmıştır.*

Şu var ki, bu eserde nasları zikretmeyi amaçladığım için, o nasları burada da dile getirmem gerekmiştir.

***

Şöyle derim:

Naslardan birisi şudur:

Çokluğun ve çoğun varlığına sebep olan bir şey, mâhiyeti itibarıyla da böyle olduğu gibi, bir zuhûr ile taayyün etmesi mümkün değildir ve her hangi bir kişi için görülen bir şeyde ortaya çıkmaz.

***

Naslardan birisi de şudur:

Bir şey kendisine nâkız ve zıt bir şeyi meydana getirmez ve böyle bir şey kendisinden sâdır olmaz; bu mânevî, rûhanî, unsurî-gayr-ı unsurî tabiî türlerindeki neticesinin farklı sûretleri için geçerlidir.

Bu hüküm, bir şeyin veya şeylerin kaynağı veya üretici aslı olarak isimlendirilen her şeyde geneldir. Fakat kaynak için bu nitelik, hiç bir şart olmaksızın (min-haysü hüve hüve) ve bazı muhakkiklerin bildiği özel bir vecih itibariyledir.

Zikrettiğimize aykırı bir şey meydana gelirse, bu, o şeyin zâtının dışında, haricî bir şart veya şartlardan, onlara ve bu şartların birleşmesinden oluşan duruma göredir. "De ki hepsi kendi istidâdına göre amel eder." (İsra,)

Ayrıca, herhangi bir şeyden bütünüyle kendisine benzeyen bir şey de meydana gelmez.

Aksi halde Varlık, bir hakîkatte ve bir mertebede aynı tarzda iki defa zuhûr etmiş olurdu. Bu da, meydana gelmiş bir şeyi tekrar üretmektir (: totoloji). Bu da faydasız ve anlamsız olduğu için imkânsızdır. Hakîkî fail olan Allah abesle iştigalden münezzehtir.

Şu halde asıllar ve semereleri arasında bir farklılığın olması gerekir.

Aynı şekilde, mümkünler de, sonsuzdur, asılların aslı olan Haktan gelen feyiz ise, bir tanedir.

***

Burada zikrettiğimiz şeyi anlayan kimseye göre, varlıkta hiç bir şekilde tekrar olamaz.

Bunu anla!

***

Bunun için muhakkikler şöyle demişlerdir:

“Muhakkak ki Allah, bir şahıs için bir sûrette iki kere tecellî etmez.”

Bir sûrette iki şahıs için de iki defa tecellî etmez. Bilakis, daha önceden işâret ettiğim gibi, bir veya daha çok yönden tecellîler arasında bir fark bulunmalıdır.

Allah, gerçek mürşittir.

Onuncu Nas
İsim ve Sıfatlar

Bilinmelidir ki:

Mutlaklığı itibarıyla Hakka hiç bir ismin veya sıfâtın nispet edilemeyeceği veya olumsuz ve olumlu hiç bir hüküm ile hakkında hüküm verilemeyeceği açıktır.

Bundan şu sonuç çıkar: Sıfatların, isimlerin ve hükümlerin Hakka verilmesi ve nispet edilmesi, taayyünler itibariyle mümkün olabilir.

***

Her türlü çokluk ve bu çokluğun iliştiği şeylerin öncesinde bir birliğin bulunduğu açıklanmıştı. Bu nedenle, isimlerin, sıfatların ve hükümlerin Hakka nispet edilmesine vesile olan taayyünlerin daha önceki bir taayyün tarafından öncelenmiş olması şarttır.

Bu taayyün bütün taayyünlerin kökeni ve kaynağıdır; şu anlamdaki, onun ötesinde sadece *sırf mutlaklık vardır ve o da sadece olumsuz bir nitelemedir.*

Bu selbî hüküm vasıfların, hükümlerin ve taayyünlerin Hakkın künh-ı Zât'ından uzaklaştırılmasını; O'nun bir vasıfta veya isimde veya taayyünde veya belirttiğimiz ya da özetle değindiğimiz başka bir şeyde sınırlanmamasını ve hasredilmemesini gerektirir.

***

Sonra, -sarîh keşifleri olmasa bile- *selîm akıl sahiplerinin, tâli sıfatları ve isimleri düşünmeleri gerekir; şayet bu insanların tasavvur ettikleri ve aklî idrâklerinin ulaştığı şeylerin ötesindeki isimleri ve sıfatları öğrenmeleri mümkün olmasa, kendilerine göre bunlar, zât isimleridir.*

Bu insanlar perdeli iken teorik düşünceleriyle bunlarla isimlerin hakîkatlerine istidlâl ederler; bunun nedeni o isimlerin hükümlerinin şümulü, diğer isim ve sıfatların onlara tâbi olması ve de kendilerinden sonraki şeylerin onlara bağlı olarak ortaya çıkmasıdır.

***

İşte, zât isim kaynaklı-ilâhî ikrâmlar bu kaideden öğrenilir. Şöyle ki: Haktan halka ulaşan her türlü hayır ve ikrâm, ya zâtî veya esmâî veya her ikisinin toplamı olan bir ikrâmdır.

Bu bağlamda zâtî ikrâmların haddi hesabı yoktur; bunlar, belirli bir sayı ile kayıtlanamaz ve kuşatılamazlar.

Hem Zât'a ve hem de isimlere mensup *esmâî ikrâmlar ise, iki türdür: Bunların bir kısmının Zât mertebesine mensubiyetleri isimler ve sıfatlar mertebesine nispetlerinden daha güçlü; diğer kısmın ise, bunun aksine, isim ve sıfatlar mertebesine nispetleri zât mertebesine göre daha güçlü ve tamamdır.*

Buna göre söz konusu ikrâmların isimlere ve sıfatlara nispetleri Zât'a nispetlerine baskın olursa, bunlar hesap edilebilir; bununla birlikte bu ikrâmların hesap edilebilmeleri, gerçekleşen baskınlığa göre, kolay veya zor olabilir.

***

Burada açıklanması mümkün olmayan büyük bir sır vardır.

Eğer baskınlık ve mağlubiyetin neticesi, ikrâmların zât mertebesine nispet edilmesinin gücü olursa, işte bu, hesap edilemeyen kısımdır. Çünkü zâtî ikrâmlar ve zât'a mensubiyetleri güçlü ikrâmlar, sadece *zâtî münâsebet vâsıtasıyla sâdır olur ve kabul edilebilirler.*

Bu ikrâmların, söz konusu bu *zâtî münâsebetin dışında başka bir sebepleri yoktur.*

***

Bu ilkeyi bilmeyen kimse, Allah Teâlâ'nın şu âyetlerini anlayamaz: **"Dilediğini hesapsız rızıklandırır." "Bu bizim ikrâmımızdır, ister veririz ister vermeyiz."**

Bunlar gibi Kuran'da tekrarlanan pek çok âyetin anlamını anlayamaz.

Ayrıca Hz. Peygamberin hadislerinde tekrarlanan şeyleri de anlayamaz: Örnek olarak şu hadisi verebiliriz: **“Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız cennete girecektir. Her bin kişi ile de yetmiş bin kişi daha girecektir.”**

Bunlar esmâî ikrâmların sahipleridir; bunların Zât mertebesine mensubiyetleri, isimler ve sıfatlar mertebesine nispetlerinden daha güçlüdür; bu nedenle de onlar *zâtî münâsebet mensuplarına tâbi ve hallerinde onlara ortak olmuşlardır.*

Bunu bil!

***

İkrâmların kısımlarını ve hükümlerini ifâde ettikten sonra, şimdi de bunları kabul edenlerin kısımlarını belirtelim:

Onlar, bu ikrâmları kabul etmede çeşitli tabakalarda bulunurlar. Bu tabakalar, onların istidatlarının, hallerinin, mertebelerinin, rûhânî, tabii-mizâcî ve arzî-mizâcî taleplerine göre belirlenir; bu talebi, kâbilin lisânı ifâde eder.

***

Özetle: Haktan kendilerine gelen feyzi ve ikrâmları kabul etmede insanların en üstün mertebede bulunanları *vâsıtalar ve tertip silsilesi diye isimlendirilen sebepler ve şartlar dahilinde Hakkın zâtını görenlerdir.*

Şöyle ki: Bu ikrâmı alan kişi, şunu bilir ve müşâhede eder: Sebep mesabesindeki *vâsıtalar, çeşitliliklerine rağmen, ilâhî ve kevnî mertebelerde Hakkın taayyünlerinden başka bir şey değillerdir.*

Başka bir ifâdeyle, imkân hükmünü kendisine eklemeksizin, kabul edilen Hakkın feyzi ile kabul eden arasında sınırlı kâbiliyet ile feyzin belirlenişinden başka bir şey yoktur; sözü edilen imkân hükmünü feyzin vâsıta mertebelerine uğraması ve onların imkânlık hükümleri ile boyanmasının tesiri gerektirir.

Ayrıca bu kişi, görür ki: Feyiz Hakkın bâtınının tecellîlerindendir; feyzi belirleyen taayyün ve çokluklar ise, Hakkın zâhirinin bâtınına tecellîgâh olması itibarıyla, ez-Zâhir isminin hükümlerindendir.

Böylece zuhûr hükümleri bâtının mutlak birliğini çoğaltmışlardır. Bu hükümler, *kâbiliyetler diye isimlendirilirler ki, bunlar sadece şe'nlerin sûretleridir,*

Bunu anla!

Allah, hakkı söyler ve dilediğini sırat-ı müstakîme ulaştırır.

On Birinci Nas
Rızâ ve İcâbet

Bilinmelidir ki:

Sarîh-tam mîzanın ve zevke dayanan sahih ve kesinleşmiş burhanın gereği şudur ki:

Kul rabbine itaatkar olup, ilâhî icâbet de hiç gecikmeden ve savsaklamadan dilediği şeye hızla ulaştığında, bu durum, kulun marifetinin doğruluğu ve karşılıklı rızânın yetkinliğidir.

Binaenaleyh Hakkı daha sahih olarak bilen ve O'nu tasavvur eden kimseye Hakkın istediği şeyde icâbet etmesi daha süratlidir; Hakkın emirlerini gözetmede ve gönüllüce onlara koşmada daha yetkin olandan, Hakkın hoşnutluğu diğer kullarından daha yetkin olur.

***

Bunun için Ehlullah'ın büyüklerinin halinin gereği, şudur: Onlar Haktan hoşnut olup, Allah'ı bildikleri ve O'nu kâmil ve sahih anlamda tasavvur edebildikleri için dualarının büyük kısmı kabul edilen dualardır.

Nitekim şu âyetle duaların kabul edilmesine işâret vardır: **"Bana dua ediniz ki, size icâbet edeyim."**

Buna göre, sahih müşâhedeye dayanan marifetten yoksun, Allah hakkında kötü tasavvur sahibi olan kimse ise, "**Bana dua ediniz ki, size icâbet edeyim" âyeti ile duasının kabul edileceği vaat edilen kimseler gibi Hakka dua eden birisi değildir.**

Böyle bir insan, dua ederken duasında kendi zihninde somutlaşan sûrete teveccüh etmektedir; bu sûret, o şahsın kendi nazarı ve hayalinin veya başka birisinin hayal ve nazarının veya bu işâret edilen şeylerin toplamının bir ürünüdür.

İşte bu nedenle, bu durumdaki kimsenin Haktan talep ettiği şeye karşılık verilmez veya duasının kabulü geciktirilir.

Böyle bir insanın duası kabul edilirse bunun sebebi, hiç bir şeyin Haktan yoksun kalmayışını gerektiren *ilâhî maiyet (: Hakkın her şey ile beraber*

olması) veya dua edenlere mahsûs tam câmilik (: her şeyi kuşatma) sırrıdır; bunların, zorunlulukla ve buna bağlı olan istidatlarıyla yaptıkları taleplerine karşılık verileceği vaat edilmiştir.

***

Bu özellikteki bir kimsenin hali, sahih bir tasavvur ve tahkîk edilmiş bir marifete sahip kimsenin halinden farklıdır. Çünkü sahih bir tasavvur ve tahkîk edilmiş bir marifete sahip olan kimse, Hakkı tefekkür eder ve bütün vecihlerden olmasa da *huzûrî ve gerçek teveccüh ile O'na yönelir. Bu kişinin, bazı mertebelerde ve bazı isim ve sıfatlar cihetinden olsa bile teveccühünde Hakkı tasavvuru ve tefekkürü ona yeter.*

Bu durum Ehlullah'tan orta mertebede bulunanların halidir; buna karşın daha önceden zikredilenler ise perdeli olanların halidir.

***

Bu bağlamda Kâmiller ve Efrad'a gelince: onların Hakka teveccühleri, zâtî tecellîye tâbidir. Bu tecellî, kendileri için hasıl olmuştur ve onların kemâl makâmına ulaşmaları, bu tecellîyi elde etmelerine bağlıdır. Bu tecellî onlara bütün isim, sıfat, mertebe ve itibarları birleştiren *kâmil marifeti verir.*

Bunun yanı sıra onlar Hakkı işâret edilen ve kendileri için en yetkin müşâhede ile gerçekleşen *zâtî tecellî açısından sahih tasavvur etmişlerdir. İşte bunun için dua ettiklerinde dualarına karşılık gecikmez.*

Aynı şekilde onlar yani kâmiller ve Efrad'dan Allah'ın diledikleri, Levh-i mahfûz'a hatta Kalem makâmına, hatta ilâhî ilim makâmına muttali olurlar; böylece ilâhî ilim gerçekleşmesi hükmünü verdiği için gerçekleşmesi takdir edilmiş şeylerin farkına varırlar.

Binaenaleyh onlar varlığı takdir edilmemiş imkânsız bir şeyi talep etmezler ve onların himmetleri de böyle bir şeyi istemeye veya onu *irade etmeye kesinlikle yönelmez.*

***

İrade etmeye deyişimin sebebi, şudur: Bazıları vardır ki, dua etmese ve böyle bir şeyi Haktan dilemese de bazı şeylerin gerçekleşmesi ve meydana gelmesi irâdesine bağlı olur.

Kuşkusuz ki bu hali şeyhimizde (ks.) sayamayacağım kadar olayda senelerce müşâhede ettim. Şeyhim bazı vâkıalarında Hz. Peygamber'i gördüğünü ve onun kendisini müjdeleyip, şöyle buyurduğunu bana bildirmiştir: "Allah, senin duana karşılık vermede, senin O'na dua etmenden daha hızlıdır."

***

Bu makâm dualara icâbet edilen makâmın üstündedir ve rızânın kemâlinin özelliklerindendir.

İtaatin kemâl makâmı da, bizzat itaat makâmının üstündedir. Çünkü itaat makâmı, daha önce işâret edilmiş emirleri hızla yerine getirmeye mahsûstur ve Hakkın razı olduğu şeyleri araştırmak ve güç ölçüsünde Hakkın haklarını yerine getirmeye bağlıdır.

Amcası Ebu Talip Hz. Peygamber'in dua ettiği hususlarda Hakkın kendisine hemen icâbet ettiğini gördüğünde, "Muhammed! Rabbin senin isteklerine karşı ne kadar da süratli!" demiştir.

Başka bir rivayette ise, kendisine şöyle söylemiştir: "Rabbin sana ne kadar da itaatkardır!"

Bunun üzerine Hz. Peygamber, şöyle cevap vermiştir:

-"Amca! Sen de, O'na itaat edersen, sana da O itaat eder."

***

İşte "bunun üzerindedir" dediğim bu makâm, Hakkın küllî-ilk irade ile kendisinden irade ettiği şeyi kulun hakîkati cihetinden tam olarak ifa etmesine racidir; Hakkın irade ettiği şey, *celâ (Hakkın kendisi için kendinde zuhûru) ve isticlâ (Hakkın kendi kemâllerini başkasında izhârı)nın kemâlinin gerçekleşmesidir.*

Çünkü *celâ ve isticlânin kemâli, âlemin ve Allah'ın bizzat maksadı olan insân-ı kâmilin yaratılmasının sebebidir; insân-ı kâmilin dışındakiler ise tabilik yoluyla ve kendisinden dolayı Allah'ın maksatlarıdır.*

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Maksada götüren şey de istenilir. İşte, benim *tabilik yoluyla ifâdemle kast ettiğim şey budur.*

***

Diğer varlıkların değil de, sadece İnsân-ı kâmilin doğrudan irade edilmiş olmasının sebebi onun Hak için tam bir tecellîgâh olmasıdır.

Hak zâtı, bütün sıfatları, isimleri, hükümleri ve itibarları cihetinden kendisinde kendisini ve içerdiği isimleri ve sıfatlarını, daha önce işâret edilen hüküm ve itibarlarını ve yarattığı şeylerin hakîkatlerinden ibâret malûmlarının hakîkatlerini bildiği tarzda, insân-ı kâmil vasıtasıyla zuhûr eder. Bu zuhûrda eksik kabulün veya insanın aynalığında kendisine yansıyan şeyin kendinde bulunduğu halden farklı olarak yansımasına neden olan bir bozukluktan kaynaklanan hiç bir değişiklik söz konusu değildir.

Çünkü bu özelliğe sahip olan kimse, Hakkın iradesinde ayrı bir irade sahibi değildir; bilakis o Rabbinin iradesinin ve diğer sıfatlarının aynasıdır.

Bu durumda insân-ı kâmilin duası, kendi iradesinde silinir gider; söz konusu bu irade Hakkın iradesinden ve diğer sıfatlarından farklı değildir. Bunun neticesinde ise, insân-ı kâmilin irade ettiği şey gerçekleşir.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "**İrade ettiği şeyi yapandır.**"

***

Burada belirtilen özelliğe tam olarak sahip olan kişi, eğer dua ederse, bütün âlemlerin ve mertebelerinin lisânlarıyla dua eder; çünkü o, bütün âlemler ve mertebelerin bir aynası olmuştur. Şayet bu insan duayı terk ederse, Hakka tecellîgâh olmasından dolayı terk eder; bu, insân-ı kâmilin Hakkın mertebesini takip eden iki vechinden birisi ve *irade ettiğini yapar özelliğinde Haktan ayrı olmayışı itibarıyla gerçekleşir.*

Bunun ardında ise hiç bir kimsenin ulaşabileceği bir makâm ya da elde edilebilecek bir mertebe yoktur.

***

Bu makâmın altında bulunan kişi *kâmil marifet ile ve "Bana dua ediniz ki, size icâbet edeyim" hitabıyla kast edilen doğru tasavvur ile Hakka yönelmiştir.*

Hiç kuşkusuz, Hakkın verdiği haber doğrudur; bu icâbet, halleri zikredilen diğer teveccüh sahiplerinin aksine, işâret edilen kul için gerçekleşmiştir.

Böylelikle kulun duasına karşılık vermekten ibâret olan netice zorunlu ve gerekli olmuştur.

***

Bunu öğrenirsen değerli sırlara, fikirlerin ve vehimlerin ulaşamadığı ve parmakların yazamadığı garip ilimlere vakıf olursun.

Allah, mürşiddir.

On İkinci Nas
Alim-malûm ilişkisi

Bilinmelidir ki:

Bir şeyi bilmenin en üst derecesi, bilinen ile birlik ve bilenin bilinenden ayrı olmayışı sayesinde gerçekleşir; bilinen ne olursa olsun ve bilen kim olursa olsun böyle olduğu gibi, bilinen, ister bir tane ister birden fazla olsun yine böyledir.

Çünkü tam idrâkin gerçekleşmesini engelleyen bir şeyi bilmemenin sebebi, bilenle bilineni birbirinden ayırt eden özelliğin hükmünün baskınlığından başka bir şey değildir. Bunun nedeni bu farklılığın *mânevî bir uzaklık olmasıdır; uzaklık ise bulunduğu her yerde uzak olan şeyin tam olarak idrâk edilmesini engeller.*

Bir şeyi bilmenin dereceleri ise bilenin bilinen ile bir olduğu şeyin hükmünün baskınlığına göre değişir.

Bilenin bilinenle birliği, gerçek yakınlıktır; bu yakınlık, daha önce işâret edilen bilen ile bilinen arasında farklılık ve başkalığın gerçekleşmesine neden olan şeyin hükümleriyle gerçek uzaklık anlamındaki *gerçek ayrımı ortadan kaldırır.*

***

Bunu müşâhede edip, kesinleşmiş bir zevk ile öğrendiğinde şunu bilmiş olursun ki:

Hakkın şeyleri kâmil olarak bilmesinin sebebi, onları kendi nefsinde bilmesi ve onların çokluk ve farklılıklarını kendi birliğinde silmesidir. Çünkü her hangi bir şeyin her hangi bir şeydeki varlığı, sadece ve sadece taayyün ve zuhûr ettiği şeye bağlıdır; söz konusu mahal mânevî olabileceği gibi, sûrî de olabilir.

Bunun için *Hak kendisini kendisi ile, eşyayı da kendisinde kendisini bilmesinin bilgisiyle bilmiştir deriz.*

***

İlâhî haberler Allah'ın var olduğunu ve kendisi ile beraber başka bir şeyin bulunmadığını haber verdiği için, gerçek-görünmez mahalleri olan birliğe göre eşyanın farklılığı ortadan kalkmış, birlik cihetinden Hakkın evvelliği sâbit olmuştur.

Daha sonra bilinen eşyanın çokluğunun –ki bu, daha önce birlikte gizli idi- farklılaşması ve bu çokluk ile bilfiil birliği birleştirmekle başta birlikte gizli olan kemâl zuhûr etmiştir. Böylelikle bu zuhûr sayesinde gerçek amaç olan *celâ ve isticlânın kapısı açılmıştır.*

Böylece birliğin hükümleri çoklukta, çokluğun hükümleri de birlikte zuhûr etmiş; birbirinden farklılaşmış çoğalmış şeyler arasında müşterek ölçü olduğu için birlik, çokluğu birleştirmiş; daha önce de belirttiğimiz üzere bizzat çokluğu birleştirdiği için onun ayrılığını da kavuşturmuştur.

Buna karşın çokluk da, taayyünleri cihetinden Bir'i çoğaltmışlardır. Bu taayyünler, Bir'in renkler, kisveler ve farklı niteliklerle zuhûr etmesinin sebepleridir; bu farklı nitelikleri, çokluğun kendilerine ulaşan tek tecellîyi kabul eden istidatlarının farklılığı gerektirmiştir.

Bunun neticesinde ise zuhûrun çeşitlerinin ve bunların gerektirdiği hükümlerin bilgisi yenilenmiştir. Bu hükümler, bunların birbirlerine dışta ve içte, ulvî ve süflî, zamanlı ve zamansız, münasip ve münâsebetsiz olarak tesirinden ibârettir; bu tesirin neticesi gerçekleşir veya gerçekleşmeyebilir.

Bütün bunlar daha önce de zikredildiği gibi, hepsini kapsayan birlik özelliğindeki varlık tecellîsi ile aralarında gerçekleşen *ittisal sayesinde mümkün olmuştur.*

***

Farklı çeşitlerine göre ilim, nimet ve sââdet, münâsebete bağlıdır. Buna karşın cahillik, azap ve şakilik ise farklılık ve zıtlık hükümlerine bağlıdır.

Eşya arasında farklılığa neden olan şeyin hükümleri ile birliğe neden olan şeyin hükümleri arasındaki karışım ise sürekli olarak etkindir.

Bütün bu hükümlerin bir çeşit münâsebet ile kökeni ve de izâfet edildikleri merci ve dayanak *mertebe diye isimlendirilen şeydir.*

Anla!

***

Bu nassı yazmaya başladığımda yazım esnasında bâtınımda bana denildi ki:

Birliğe ve Hakka izâfe edilip, *vücûb hükümleri diye ifâde edilen hükümlerin birlik cihetinden aslı Bir'in hükmüdür; bu hüküm kaza ve kaderlerin hakîkatidir.*

Bilinenlerin çoğalışları, bu tek hükmün çoğalmasına tesir etmiştir.

Bir Varlığın kendisini çoğaltan şeylerin gereği olarak zuhûr etmesi önce bir etkilenme, ikinci olarak da tesirlerini iadeyle onlarda bir tesirdir.

***

Bunu bil!

İşaret ettiğim şeyin garipliğini düşünürsen, kıymetli bilgiye ulaşırsın.

Allah, gerçek mürşiddir.

On Üçüncü Nas/A
Kâmil Bilgi

Bilinmelidir ki:

Hakkın dışındaki her hangi bir şeyi bilmenin en üst derecesi, o şeyi Hakkın ilminde tam olarak görmenin neticesi olan bir ilim ile bilmekten ibârettir.

Bu ilmin iki belirtisi vardır:

Birincisi bu ilimden elde ettiğin şey ile, o konuda akla müracaat etmekten ve bilginin artması için tekrarlamaktan müstağni kalmaktır. Çünkü, bir şeyi bilme iddiasından sonra, artma yoluyla o şeye dair bilginin yenilenmesi, daha önce o şeyi eksik bilmekten kaynaklanır. Binaenaleyh, o şey, önceden tam olarak bilinmiş olsa idi, Hakkın durumunda olduğu gibi, bilgi artmaktan müstağni kalırdı.

Hakkın durumunda olduğu gibi, artışa konu olmadan bir şeyi bilmek, bilineni ilmen tam olarak kuşatmaya bağlıdır.

Bu ilmin gerçekleştiğine ve sahihliğine delil teşkil eden diğer belirti ise, ilmin hükmünün, bilinen şeyin sınırlılığını aşıp, sonunun Hakkın mutlaklığı ile birleştiğini görünceye kadar o şeye sirâyet etmesidir.

***

Hakkı bilmek ise böyle değildir. Çünkü ilim, Hakka sadece bir mertebede veya mazharda veya halde veya bir konumda veya itibarda belirlenmesi itibarıyla ilişebilir.

Bir insan Hakkı sözü edilen bu yönlerin birisi cihetinden belirlenmesi itibariyle bildiğinde, tecellîye mazhar olanın haline göre, Hak Zât'ın mutlaklığından taayyün ve zuhûr eder; çünkü bu tecellî, daha önce taayyün etmemişti.

İnsanın halleri bir sona ulaşmadıkları gibi, Hakkın onun hallerine göre ve onun için olan taayyün ve zuhûrlarının çeşitlenmesi de nihayete ermez; bu haller, Zât-ı Hakkın taayyünleri ve zuhûrlarının çeşitlenmesinden ibârettir.

***

Başka eserlerde isimlerin *hallerin isimleri olduklarına ve hallerin a'yân üzerinde başkalaşmasına işâret etmiştik. Hak ise böyle değildir; çünkü Hak, "Her gün O bir şe'ndedir" âyetiyle işâret edildiği gibi hallerde değişmektedir.*

Anla!

Tevil etme, bilakis öğrenmeye çalış; aksi halde inan ve teslim ol ki, selâmete eresin!

Başarıya ulaştıran Allah'tır.

On Üçüncü Nas/B
Mutlaklık ve Mukayyetlik

Bilinmelidir ki:

Varlıkta mutlaklık ile nitelenmiş hiç bir şey yoktur ki, bir veya iki kişinin düşüncesinde belirlenişi cihetinden bile olsa, sınırlanmaya dönük bir yönü olmasın; aynı şekilde varlık hakkında *sınırlanmışlık hükmü verilmiş hiç bir şey yoktur ki, mutlaklığa dönük bir yönü bulunmasın.*

Fakat bunu, sadece Hakkı bilen ve bileceği her şeyi Hak sayesinde bildikten sonra, eşyayı tam bir bilgi ile tanıyan kimse bilebilir.

***

Bu müşâhedeyi tadarak müşâhede etmeyen, Hakkı ve âlemi tam bilemez.

On Dördüncü Nas
Kemâl ve Ekmelliğin Sırrı

Bilinmelidir ki:

Hakkın bir *zâtî kemâli, bir de zuhûru âlemin yaratılmasına bağlı esmâî kemâli vardır.*

Her iki kemâl de, ortaya çıkışı açısından isim kaynaklıdır. Çünkü her hangi bir şey üzerinde her hangi bir hâkimin hükmü, hakkında hüküm verilen şeyin hâkimin zihninde belirlenişiyle öncelenmiştir.

Buna göre isimlerin kendisine izâfe edilmesinden ve varlığının sâbitliğinde müstağnilikle farklı oluşuyla daha önceden Hakkın zâtı bilinmemiş olsa idi, O'nun zâtî bir kemâlinin bulunduğu hükmü verilemezdi.

***

Şüphesiz ki Hak için düşünülen her belirleniş, O'nun için bir isimdir; çünkü isimler, muhakkiklere göre, Hakkın taayyünlerinden ibârettir.

O halde Hakkın nitelendiği her kemâlin bu açıdan *esmâî kemâl olması gerekir.*

Hakkın isimlerinin birlik mertebesinden meydana gelmesi ise, O'nun zâtının gerektirdiği bir şeydir; çünkü Hakkın nitelendiği bütün kemâller zâtî kemâllerden ibârettir.

***

Bu sâbit olunca, şöyle deriz:

Bu kemâle kendisi için kendi zâtından sahip olan kimse, bazı mertebelerde dış şartlar ve arazlar sebebiyle nakıs kalmaz; başka bir ifâdeyle kemâli zedelenmez.

Bu şartlar ve arazlar vâsıtasıyla kemâle erecekmiş gibi O'nun kemâlinde bir eksiklik vehmetmek de caiz değildir; bilakis bazen, arazlar ve lâzımları

ile bazı mertebelerde Hakkın *ekmellik niteliği zuhûr eder.*

Bu durumun Hakkın bir özelliği olduğunun bilinmesi de bunlardan birisidir.

Allah, mürşiddir!

On Beşinci Nas
Hakkın Hakîkati

Hakkın hakîkati, ilim-malûm ve alimi birleştirecek tarzda, kendisi ile kendi bilgisinde taayyünü itibarıyla kendisini bilmesinin sûretidir; O'nun zâtından ayrı olmayan zâtî sıfatı ise, kendi ötesinde hiç bir çokluğun veya hiçbir nispet veya itibarın düşünülemeyeceği *ahadiyet-i cem'den ibârettir.*

Bu sıfatı tam olarak müşâhede etmek ve kâmil marifet ile bilmek şöyle gerçekleşir:

Hak taayyün etmiş her şeyde Hakkın taayyün etmiş olarak idrâk edilmesini gerekli kılacak duruma göre taayyün hükmünü kabul eder. Bununla beraber Hak, taayyünde sınırlı değildir ve hüviyeti itibarıyla taayyün etmez; bu da, kendisini bilmesinin sûretidir.

Böylece Hak, kendilerine göre taayyün ettiği şeylerdeki zuhûruna ve O'nu sadece bir mazharda müşâhede eden kimseye nispetle, zâtını taayyün edici bilir. Aynı zamanda hakkında taayyün hükmü verildiğinde bile Hakkın hüviyeti itibarıyla taayyünsüz olduğu da bilinir. Hakka dair bu hükmün verilmesi O'nu sadece bir mazharda idrâk edenin eksikliğinden kaynaklanır; bu mazhar, ister zuhûr edenin aynı, isterse de ondan başkası kabul edilsin değişmez.

Yaratıkların hakîkati de, Rablerinin onlara dair bilgisinin sûretinden ibârettir. Onların zâtî nitelikleri ise, büsbütün yoksunluk değil, mutlak zenginliği ortadan kaldıran yoksunluktur.

Fefhem!

On Altıncı Nas
Üç Tenzîh Türü

Bilinmelidir ki:

Aklî tenzîhin neticesi varlıkta vâki olmadığı halde zihinlerde farz edilen eksikliklerden sakındırmak için selbî sıfatlarla Hakkın *başka diye isimlendirilen şeyden ayırt edilmesidir.*

Şerî tenzîhlerin neticesi varlıktaki çokluğun ve ulûhiyet mertebesine ortaklığın ortadan kaldırılmasıdır; bu da Hak ile sübûtî sıfatlarda ortaklığın tespitinden sonra, eşitlik ve benzerliğin ortadan kaldırılması için şeriat sayesinde sâbittir.

Nitekim şu âyetlerde bu tarz tenzîhe işâret vardır: **“O rızık verenlerin en hayırlısıdır.” “Allah, bağışlayanların en hayırlısıdır.” “O, yaratanların en güzelidir.” “O, acıyanların en merhametlisidir.” Allah en büyüktür vs.**

Keşif ehlinin tenzîhi ise, tahsis etmemekle beraber, Hak ile Hak için câmiliği (: tenzîh ve teşbihi birleştirmek) ispat ve isimlerin hükümlerini birbirinden ayırt etmekten ibârettir. Çünkü her hükmün her isme izâfe edilmesi sahih değildir; bilakis başka bir isim için sâbit olsa da bazı hükümlerin bazı isimlere izâfe edilmesi imkânsızdır.

Sıfatlarda da durum böyledir.

Keşfî tenzîhin neticelerinden birisi de, *başkanın ortadan kaldırılmasıdır; bununla beraber, alışkanlı hükmü kalıcıdır. Bunu yaparken de Haktan selb edilmesi gereken bir eksiklik veya herhangi bir şekilde Hakka izâfe edilen bir kemâl düşünmek söz konusu olmamalıdır.*

Ve’s-selam!

On Yedinci Nas
Kıdem ve Hadislik

Bilinmelidir ki:

Bir şeyin herhangi bir şeydeki varlığı, mahalle bağlıdır; burada mahal mânevî olabileceği gibi, sûrî bir mahal de olabilir.

Bunun için mümkün bilinenler, taayyünlerinin Hakkın ilminde sâbit olması ve onda şekillenmesi cihetinden *kıdem özelliğiyle nitelenmişlerdir.*

Aynı şekilde Hakkın ilminde taayyün eden her şey, başka bir açıdan *hadislik hükmünden yoksun değildir. Çünkü âlemin varlığı ve mensuplarının ilimleri, Hakkın varlığı ve ilminin aksine, hadis ve edilgendir.*

Bunu bil!

Allah'ın izni ile gerçeğe ulaşırsın!

On Sekizinci Nas
Nassı Şerif Kevni ve İlâhî Bilginin Külli Esasları

Bilinmelidir ki:

Zât isminin Hakka verilmesi, sadece taayyün etmesi itibarıyla doğrudur. Bu taayyün, kâmillerin dışındaki yaratılmışların zihninde ismi olmayan, sıfatı bilinmeyen mutlaklığı takip eder. Ayrıca bu mutlaklık, Zât için selbî bir sıfattır; bunun nedeni, onun her çeşit taayyünden farklılığı farz edilen bir şey olmasıdır.

Vâki olan *sübûtî hal ise, sadece ilk taayyündür; bu ilk taayyün, mefatih-ı gayb (gayb anahtarları) olan zâtî isimleri kapsamaktadır.*

Zât'ın müsemmâsı hiç bir şekilde isimlerinden farklı değildir. İsimler ise, birbirinden farklılaşır ve zıtlaşırlar. Onlar, hepsini içeren zât açısından ise bir olurlar.

***

Mutlak birlik Mutlak'ın değil, taayyünün bir özelliğidir; çünkü Mutlak'ın her hangi bir ismi ve niteliği yoktur.

Bu isimler cihetinden Zât'ın onlardan farklı olmayışı itibarıyla *Hak, zâtıyla müessirdir deriz.*

Anla!

***

Zât'ın sadece bir lâzımı vardır; bu lâzım zât'tan sadece göreceli olarak farklılaşır ki, bu, ilimdir.

Birlik, ilim cihetinden Hak için sâbittir. Çünkü her şey onda şekillendiği için ulûhiyet ve diğer mertebeler ve malûmlar ilimde ve ilimle ortaya çıkarlar.

Binaenaleyh ilim daha önce de belirtildiği gibi zâtın hiç bir şekilde kendilerinden farklı olmadığı *zâtî isimleri içermesi cihetinden zât aynasıdır. Bunun yanı sıra ilim, mânevî çokluğun kökeni ve kaynağıdır.*

İlmin malûmların ve isimleriyle birlikte Zât'ın aynası olduğunu belirttik. Çünkü ilim, Zât'tan ayrılması – ki bu, itibarî ve göreceli bir ayrılıktır- itibarı ile, kendini kendinde bilişte Hakkın taayyününün bilinmesidir; böylece, zâtî ilmi Hak için bir ayna mesabesindedir.

***

Bunun için başka yerlerde dedik ki: Hakkın hakîkati, kendisini bilmesinin sûretinden ibârettir.

Ayrıca Haktan başka her hangi bir mazharda zuhûr eden şeylerin bir veya daha fazla yönden mazhardan farklı olduğuna dikkat çekmiştik; Hak ise zuhûr edenin ve mazharın aynıdır.

Hatırla!

***

Mertebeler ise *ilimden ibâret olan tek lâzımın kapsadığı küllî taayyünlerden ibârettir. Bunlar Hakkın mazharlık ve zâhirliğini izah ederken dikkat çekildiği gibi, feyzin feyzi verenden farklı olmayışı itibarıyla, Zât'tan sâdır olan mutlak feyzin temas ettiği mahal mesabesindedirler.*

Bunun için mertebelerin, mutlak anlamda değil, bir mahal mesabesinde olmaları cihetinden tesirin hakîkatinde etkileri vardır.

***

Her mertebe, bir gurup vücûp ve imkân hükümleri için mânevî bir mahaldir; söz konusu hükümler, zâtî isimlerden, ana-ulûhiyet isimlerinden ve onları takip eden isimlerden ortaya çıkarlar.

Bunların, yani mertebelerin, ilim ve düşünce alanında sâbit varlıkları vardır. Bu a'yân-ı sâbitenin müstakil olarak eseri olmaz, aksine sadece

varlık ile tesirleri söz konusudur. Varlığın mertebeler ile ilişkisi de böyledir. Çünkü mertebeler, onlarla bitişen ve onlara uğrayan mutlak feyzin keyfiyetleri ile kendilerine ulaşan ve onlarda sınırlanan her şeye tesir ederler.

Mertebeler, bir sona ve neticeye varmadan ezel ile ebed arasında ortaya çıkan derece ve konaklarda/menzil seyr eden varlık tecellîsi ve zâtî feyiz için göreceli sonlar mesabesindedirler.

***

Kuşkusuz, bu ifâdemle, şu husus ortaya çıkmıştır: Mertebeler kendilerinde karar bulan bir gurup vücûp ve imkân hükümlerinin birleştiği alandır. Bunun yanı sıra mertebeler, hükümlere veya feyzin mutlaklığına göre değil kendilerine göre, bu birleşmelerin neticelerini izhâr ederler.

Binaenaleyh mertebelerin hükmü, kendilerine ulaşan ve onlarda yerleşip, şekillenen ve kalıplaşan her şey için şekil ve kalıpları mesâbesindedir.

İşte bu, mertebelerin eseridir ve dolayısıyla hakikati sâbit olan bir şeydir.

Hükümlerin neticeleri de sonuçta, mertebelere dayanır ve izâfe edilir. Çünkü bunlar merci ve kaynaktır.

Anla!

***

Bilinmelidir ki:

Mertebelerin birbirlerinden meydana geldiği düşünülür; aynı şekilde isimler de böyledir.

Buna göre ulûhiyet el-Alim, el-Mürîd ve el-Kadîr'den ibâret olan küllî isimleri ile zâtın gölgesi gibidir; çünkü onlar, gaybın anahtarlarını içermektedirler.

Fakat, kâmillerin bilgisine göre ulûhiyet ile zât arasında ince bir fark vardır. Bu da şudur:

Ulûhiyet söz konusu ana isimlerinden ayrı; buna karşın Zât'ın zâtî isimlerinden farklılığı, sadece zâtî tecellîden perdeli olan kimselerce

düşünülebilir. Zâtî tecellî mensupları ise bu çeşit farklılığı düşünmezler ve sadece perdeli kimselerin ilmini bilmeleri itibarıyla böyle bir şeyi müşâhede ederler.

Onlara göre buradaki farklılık, daha önce de işâret ettiğimiz üzere, hiç bir şekilde Zât'ın zâtî isimlerinden ayrı olmadığıdır. Bu isimler ise birbirlerinden farklıdır. Bununla beraber aralarında bir kopukluk da söz konusu değildir.

Bununla beraber, anahtar olan bu isimlerin dereceleri birbirlerinden farklı olsa da, bazısı bazısına tâbidir. Nitekim buna Ulûhiyet isimlerine dair el-Halık, el-Bâri ve el-Musavvir gibi isimlerin el-Kâdir ismine tabi olduğunu belirtirken dikkat çekmiştim.

Diğer temel isimlerin kendilerinden sonra gelen isimlerle ilişkisi de böyledir.

Hatırla!

On Dokuzuncu Nas
Ek Bölüm
Münâsebetler

Eşya arasında Münâsebetler, eşya arasında ilişkiyi sağlayarak farklılığın hükümlerinin ortadan kalmasını gerektiren ortaklık cihetinden sâbittir.

Münâsebetlerin ilki ve en üstünü zâtî münâsebettir.

Buna göre Hak ile doğrudan gaye olan insan arasındaki münâsebet, iki açıdan sâbittir. Birincisi katında taayyün etmiş tecellî karşısındaki aynalığının zayıf tesiri cihetinden olan münâsebettir. Bu zayıf tesir ile kast ettiğimiz şudur: İnsan kendinde taayyün eden bu tecellîye *taayyün kaydından başka mukaddesliğine zarar veren hiç bir nitelik giydiremez. Bu vasıf ise Hakkın büyüklüğüne, celâline, vahdaniyetine, imkân hükümlerinin çoğunluğundan ve vâsıtaların özelliklerinden soyut oluşuna zarar vermez.*

Yakınlık elde etmiş insanların ve Efrad'ın Hak katındaki farklılaşmaları bu açıdandır.

Hak ile insan arasında diğer açıdan olan münâsebet ise, kulun ilâhî mertebenin sûretinden olan payına bağlıdır. Söz konusu pay, (: vücub ve imkân hükümlerini) birleştiriciliğin çeşitliliğine göre farklılaşır.

Bunun neticesinde ise Hak ile kul arasındaki münâsebet, kâbiliyeti ve yeteneği açısından bu insanın kuşatıcılığı ve darlığına göre zayıflar ve güçlenir; bundan dolayı, söz konusu mertebeden olan paylar eksilir ve bollaşır.

***

Vücûb ve imkân makâmındaki sıfat ve hükümleri ve de bu makâmdan her zaman ve asırda bilfiil zuhûru mümkün olan her şeyi kuşatıp, bunun yanı sıra Hak ile arasında birinci yönden münâsebeti sâbit olan kişi, *kemâl sahibidir. Bu kimse Hakkın sevgilisidir, bizatihi maksattır. Berzahların berzahı olan hakîkati açısından ise o, zât ve ulûhiyetin ve bu ikisinin lâzımlarının bir aynasıdır.*

Birinci açıdan zâtî münâsebet sahibi ise, sadece yakınlık sahibidir, başkası değil. Nitekim daha önce buna işâret edilmişti.

***

İnsanlar arasındaki zâtî münâsebet de iki açıdan sâbittir. Bunlar daha önce belirtilen iki ilâhî vechin benzerleridir.

Birincisi mizaçta birbirlerine münasip olanların ortaklığıdır. Bunun anlamı şudur: Her ikisinin de mizâcı, salt beşerî mizâcın kapsadığı aynı itidâl derecesinde bulunur veya birisinin mizâcının derecesi diğerinin mizâcının derecesine komşu olur.

***

Burada ifâde edilen husus, tahkîk meşrebinde büyük bir esastır ve bu esası zevk yoluyla bilenler azdır. Çünkü insanların ruhlarının rûhânî âlemlerden taayyünlerinin ve şeref ve mertebe üstünlüğünde bu ruhların derecelerinin farklılaşmasının nedeni -Allah'ın kaza ve kaderinden sonra- ruhun kendisine göre ortaya çıkmasını gerektiren mizaçtır; ruhların söz konusu durumları, vâsıtaların azlığı, zayıflığı veya fazlalığı sebebiyle kendilerindeki imkân yönlerinin artması ve güçlenmesi; vâsıtaların çokluğu, azlığı veya zayıflığına göre değişir.

Binaenaleyh gerçek itidâle nispetle en yakın olmak, ulvî akıllara ve nefislere nispetle en şerefli ve üstün ruhu kabul etmeyi istilzam eder; kâmillerin nefisleri bu itidâl dairesinin noktasında taayyün etmişlerdir.

İşaret edilen itidâl noktasından daha uzak olmak ise, bunun aksine, düşük derecede ve kötü durumda olmayı istilzam eder.

***

Bunu bil ve *mizaç ortaklığı hakkında zikrettiğim şeyi anla!*

Bunun bilgisiyle diğer açıdan zâtî münâsebete benzeyen rûhânî münâsebetin bilgisine ulaşırsın; bu, mutlak, gizli ve Hakka ait münâsebettir.

Bunu müşâhede edip, tahkîk edilmiş bir anlayış ile bilirsen görürsün ki:

Bazı ruhların taayyündeki makâmının kaynağı Levh-i mahfûz; bazısınınki İsrafil'in makâmından Arş'ın rûhânîliği; bazısınınki Mikâil'in makâmından Kürsî; bazısınınki Cebrail'in makâmından Sidre'dir.

Emir (Yaratma işi), böylece tenezzül ederek, meleklerinin reisi olan İsmail'e mahsûs yakın semaya kadar iner.

Hepsine selâm olsun.

***

Bu durumda bilinir ki:

Burada dile getirilen insanların ruhlarının derecelerinin farklılığının en büyük sebebi -Allah'ın öne geçmiş ilmi, inâyeti, kazası ve meşiyetinin ardından- mizaçların durumu hakkında ifâde edilen şey ve onların *gerçek itidâl noktasına yakınlık ve uzaklıklarıdır.*

İnâyet ve meşiyetin tesiri ise ardından ruhun üflenmesi ve ortaya çıkışının geldiği *rabbânî tesviyenin güzelliğine özgüdür.*

Anla ve aklında tut!

***

Eşya arasındaki mertebe münâsebeti ise sadece bir vecihten değil, çeşitli açılardan sâbittir.

Birincisi bazı ruhların aslî kaynakları cihetinden olan münâsebettir; bunlar daha önce işâret edildiği gibi ruhların taayyünlerinin kaynağıdır.

Çünkü en üst dereceli olanların yani kâmillerin ruhlarının taayyününün kaynağı Ümmü'l-kitaptır; bir kısmının ilim ve varlık olarak taayyününün kaynağı ise *Akl-ı evvel ve Ruh-ı küllî diye isimlendirilen Kalem-ı a'lâ'nın (Yüce Kalem) zâtıdır.*

Bir kısmının taayyününün kaynağı *Levh-i mahfûz; bazısının İsrafil'e ait Arş; bazısının Mikâil'e ait Kürsî makâmı ve onun rûhânîliğidir. Bazı ruhların taayyünlerinin kaynağı ise Sidretü'l-müntehâ makâmından Cebrail makâmıdır.*

Böylece bu rûhânî asılların cinsleri, sonuncusu olan İsmail'e ulaşır. İsmail Meşşâî filozoflarınca *Faal Akıl diye ifâde edilen yakın semanın sahibidir.*

Eşya arasındaki *mertebe münâsebetinin diğer tarzı ise, mertebesindeki mazharları açısından olan münâsebettir. Çünkü ruhlar, muhakkiklerin çoğunluğuna göre, mertebelerinin farklılığına rağmen kendisi ile zuhûr ve taayyün ettikleri mazharlardan yoksun kalmazlar.*

***

Kâmillerin dışındaki insanların ruhlarının mazharlarının ilk mertebesi *mutlak misal âlemidir.*

Hayalî sûretlerin cennetteki özellikleri ve halleri, rûhânîliklerine, kuvvetlerine ve misâlî-mazhar özelliklerine göre tezahür eder; bununla birlikte onların yaratılış maddeleri, bu tabîî yaratılışın kuvvetlerinin latifleri; temizlenmiş, tezkiye olmuş ve ruhların özelliklerini kazanmış cevherleridir.

Cennet ehlinin menzilleri ise Hak katındaki mekânları ve ilk-misal mazharları cihetinden ruhların mertebelerinin mazharlarıdır. Nitekim Hz. Peygamber, ince işâretlerle buna dikkat çekmiştir: Örnek olarak şu hadis verilebilir: "**Ali! Cennette senin köşkün benim köşkümün karşısındadır," başka bir rivayette de "köşkümün paralelindedir" buyurmuştur.**

Hz. Peygamber Hz. Abbas hakkında da buna yakın bir şey söylemiştir: Bütün müslümanlar hakkında da şöyle buyurmuştur: **"Herhangi biriniz cennetteki evine dünyadakinden daha yakındır."**

Bu da sadece aradaki *münâsebet hükmünden kaynaklanır.*

***

Cennet ehlinin kendisinden diledikleri şeyleri giymede muhayyer oldukları güzel-beşerî sûretleri kapsayan cennet çarşısı ise, mazharların madeni ve kaynağı olan mutlak misal âleminin bir koludur.

Bu kol misal âleminden cennet ehlinin ruhlarının mazharlarına ulaşan yardımın kanalı; yiyeceklerinin, içeceklerinin, giyeceklerinin ve de

amellerinin, inançlarının, ahlaklarının ve sıfatlarının mertebelerinde; bütün bunlardaki itidâl derecelerinde nimetlendikleri her şeyin kaynağıdır.

***

Meleklerin Hakkı ziyaret ve O'nunla oturmak için *görme menziline taşıdıkları cennet ehlinin geneline Hakkın katından getirdikleri elbise ve hediyeler ise isimlerin ve sıfatların hükümlerinin tezahürleridir.*

Ziyaretçiler de - bilmeseler de- gerçekte o isim ve sıfatlara istinat ederler; bu hediyeler ile onların Hak ile olan ilişkileri güçlenir ve bu sıfat ve isimler cihetinden Hak ile olan irtibatlarının sırları hayat bulur; bu isim ve sıfatlar, onların üzerinde *rubûbiyet derecesinin sahibidir.*

Allah Teâlâ'nın ziyaretlerinin sonunda meleklere söylediği "**Onları köşklerine götürünüz" ifâdesi, bu hediye ve elbiselerden elde edilen münâsebetlerin hükmüne ve sıfat ve isimlerin hükümlerinin sona erdiğine işâret etmektedir. Bu isim ve sıfatlar cihetinden Hak ile halk arasında ilişki gerçekleşmiş, bunlar, halkın Hakkın katında toplanmalarını ve hâzır bulunmalarını gerekli kılmıştır.**

Binaenaleyh bir araya toplanmayı gerektiren isim ve sıfatların mukâbili olan isim ve sıfatların saltanatı ortaya çıktığında, ayrılmayı gerektiren hükümler zuhûr eder; bunun neticesinde ise Hak ile halk arasında perde ve uzaklık meydana gelir.

Bunu anla!

***

Cennet ehlinin Hak ile otururken hallerinin farklılığı ise, onların Hakkın katındaki mertebelerinin farklılığına; Allah hakkındaki inançlarının, ilimlerinin ve müşâhedelerinin doğruluğuna; daha önceden Allah'ın katını kendisinden başka her şeye tercih etmelerine göre değişir.

Hak ile oturmanın uzunluğu veya kısalığı, burada kendilerine hitap edilen şeylerin ve Hakkın kelâmından anladıklarının değer farklılığı da, bu zikrettiklerimize göre değişir. Ayrıca bunlar, onların Haktan öğrendikleri şey ile beraber, Hak ile huzûrları ve O'nu tefekkürlerine göre değişir; bu

ise, O’nun hakkındaki inançlarının ve *görme menzili makâmı ve bu makâmdan kendilerine ulaşan tecellî cihetinden Hakkın katıyla olan münâsebetlerinin gereğine göredir.*

Bunu bil!

***

Burada ifâde edilen meselede ve diğer konularda kâmillerin hali ise –Allah bizi onlarla yararlandırsın- bunun aksinedir; çünkü onlar isimler, sıfatlar ve bunlara ait tecellîlerin mertebelerini aşıp, zâtî tecellîye varmışlardır.

Hz. Peygamber onların hallerinden şöyle bahs etmiştir: “**Cennet ehlinden bir sınıf vardır ki, Rab onlardan gizli kalmaz ve perdelenmez.**”

Bunun sebebi onların cennette ve diğer âlemlerde ve mertebelerde sınırlı kalmayışlarıdır. Çünkü başka bağlamlarda da işâret ettiğim gibi ne cennet, ne de cennetten başka bir yer, insân-ı kâmili sığdıramaz. Binaenaleyh onlar, her ne kadar diledikleri mazharlarda tezahür etseler bile, Efendileri gibi, münhasır olmaktan, sınırlanmaktan, mekânlardan ve zamanlardan münezzehtirler; hatta söz konusu bu kâmiller, nerede olursa ya da neredeliğin ve mekânın bulunmadığı yerde Hak ile beraberdirler; kuşkusuz ki, onlar için ne sonralık, ne perde ne ziyaret için hareket etmek ya da herhangi bir vaktin ya da bir ismin veya sıfatın hükmünün başlangıcı ya bitmesi söz konusudur.

Fefhem!

Bazı yüce mertebelerde onlara eklensen de, onlara katılmayı arzula ve bunun için çalış!

Allah ihsanı bolca verendir!

***

İnsanlar arasında *berzah mertebeleri cihetinden gerçekleşen münâsebetlere gelince: Bu münâsebeti müşâhede ve keşf etmemiş kimsenin dikkatini bunun ayrıntılarına çeken bir örnek, Hz. Peygamber’in İsra ve Âdem’i birinci semada görmesi hadisinde işâret etmiş olduğu husustur. Bu*

esnada Hz. Âdem'in sağında zürriyetinden saitlerin örnekleri, solunda ise şakilerin örnekleri bulunmaktaydı. Âdem, sağına baktığı zaman gülüyor, soluna baktığı zaman ise ağlıyordu.

Binaenaleyh burada belirtilen sağ ve sol mertebeler, şakilerin ve sâidlerin genel mertebelerine işâret etmektedir.

Buna göre şakiler ölüm halinde kendilerine göğün kapıları açılmayan kimselerdir. Onlar, şakilikte çeşitli derecelerde bulunmaktadırlar. Nitekim Hz. Peygamber, bazı şakilerin ruhlarının Berhut ve Halteyn isimli iki beldede toplandıklarını bildirmiştir.

Kısaca şakilerin mertebelerinin başlangıcı, Hz. Âdem'in bulunduğu dünya semasının bitimidir; bu mertebelerin en alt mertebesi ise Hz. Peygamber'in işâret etmiş olduğu yerdir.

Sâidlerin genelinin dünya semasının berzahındaki mertebeleri ise, bir tek mertebenin birleştirdiği çeşitli derecelerden ibârettir.

Sâidlerin seçkinlerinin derecelerine Hz. Peygamber, İsra hadisinde işâret etmiştir: Buna göre hadiste belirtildiği gibi Hz. Âdem'den sonra "İsa, ikinci mertebededir, Yusuf üçüncü, İdris dördüncü, Harun beşinci, Musa altıncı, İbrahim yedinci semada bulunmaktadır."

Bütün peygamberlerin üzerine selâm olsun.

Bu nebilere ortak olanlar ve onların vârisleri de, aynı şekilde bu semâlarda çeşitli derecelerde bulunurlar.

***

Hz. Peygamber'in böylece haber vermesi, mirâclarından birisindeki müşâhedesine göre gerçekleşmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in otuz dört miraç yaptığı sâbittir.

Hafız Ebu Nuaym el-İsfahânî, Hz. Peygamber'in yapmış olduğu miraçları rivayet etmiş, derlemiş ve bunların senetlerini ispat etmiştir. Bu durum diğer peygamberler olmaksızın sadece bu yedi peygamberle nasıl sınırlı olabilir ki? Açıktır ki, resul ve nebiler çok fazladır, onların arasında hilafeti nas ile belirlenmiş olan Davud (a.s.) ve diğer büyük nebi ve resuller gibi Allah'ın bildirmesiyle kâmil olanlar vardır.

Binaenaleyh ortada sadece ulvî ve süflî âlem varken, bu peygamberlerin berzah mertebeleri ölümden sonra nerede ortaya çıkacaktır?

Süflî âlem çeşitli tabakalarına göre şakilerin mertebelerinin ortaya çıktığı mahaldir.

Böylece nebilerin, resullerin, onların vârisleri olan kâmillerin ve seçkin sâidlerin mertebeleri, ölümden sonra ve haşırdan önce semâvî mertebelerde taayyün edeceği anlaşılmıştır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in işâret edilen ifâdesi, zikredilmeyenlere bir örnekten ibârettir.

Bunu anla!

***

O halde Hz. Peygamber'in bu yedi peygamberi görmesinin nedeni, sadece bir fiil veya hal veya sıfat ilişkisinden ibârettir. Bunun bir örneği bazen Hz. İsa ve bazen de Hz. Harun ile beraberliğinde Hz. Yahya'nın durumudur; Hz. Yahya'nın bu halinin nedeni, onlara ortak olmasını gerekli kılan bir durumdur.

Bunu düşün, Allah'ın izni ile gerçeğe ulaşırsın!

Yirminci Nas
Vücûd-ı Hak

Bilinmelidir ki:

Hak, kendisinde hiç bir ihtilaf bulunmayan Vücûd-ı mahzdır (mutlak varlık). O, mukâbilinde çokluk düşünülemeyen *gerçek birlikle Bir'dir. O'nun nefsindeki tahakkuku ve tahkîk edilmiş-sahîh ilimdeki tasavvuru, kendisine zıt bir şeyin tasavvuruna bağlı değildir; bilakis o, nefsi için sâbit ve müsbittir (ispat eden), müspet (ispatlanan) değildir.*

Buradaki birlik sözümüz ise, tenzîh, tazîm ve anlaşılır kılmak içindir, yoksa bu, perdeli zihinlerin anladığı her hangi tarzdaki birlik kavramına delâlet etmez.

***

Bunu anladınsa deriz ki:

Hak Subhanehu, işâret edilen birliği, mazharlardan ve niteliklerden tecerrüdü cihetinden idrâk olunamaz, ihâta edilemez, vasıflanamaz ve nitelenemez; söz konusu vasıflar, O'nun mazharlar ile ve onlarda zuhûr ettiğinde kendisine izâfe edilirler.

İnsan onu hangi tarzda idrâk ederse etsin ve hangi makâmda müşâhede meydana gelirse gelsin hariçte idrâk olunan şeyler ve müşâhede edilen renkler, -mücerret mânâlara ve gayblerindeki hakîkatlere ilişen ve keşif ile elde edilen idrâk hariç ki, bunun için *hariçte dedim-; başka bir ifâdeyle hangi mazharda olursa olsun idrâk edilen şey, renkler, ışıklar ve nitelikleri ve nicelikleri farklı çeşitli yüzeylerden ibârettir.*

Bunların misalleri, bir açıdan insanın yaratılışına bitişik, bir açıdan ise kendisinden ayrı olan misal âleminde kendilerinin veya tikellerinin hariçte olduğu tarz üzere zuhûr ederler.

Bütünün çokluğu, hissedilebilir, bunlardaki birlik ise makûl veya sezilebilirdir.

***

Bütün bunlar, Varlığın hükümleridir; ya da bunlar ilminin nispetlerinin sûretleri veya her mevcudun ayn'ında, onunla ve onun için ve ona göre zuhûrunun sırrından dolayı, her mevcudun aynına bitişmesi hasebiyle kendisine lâzım sıfatlarıdır da denilebilir.

Hangi isim ile isimlendirilirse isimlendirilsin, fark etmez; yoksa bunlar, Varlık değillerdir. Çünkü Varlık, birdir ve daha önce de zikredildiği gibi, kendisinden farklı olması itibarıyla kendisinden başka bir şey ile idrâk edilemez.

Varlık bir olduğu için, çokluğu itibarıyla çokluk ile idrâk edilemez, aynı şekilde, çok olan bir şey de bir vasıtasıyla idrâk edilemez.

***

İnsanın, vahdet-i vücûd gibi, gerçek bir birlikle bir iken (: herhangi bir şeyi) idrâk etmesi sahîh değildir; bilakis insanın idrâki, varlık ve hayat ile vasıflanmış; ilim ve irâdeye sahip; kendisi ile idrâk ettiği şey arasında münâsebetin bulunduğu ve idrâke mani engellerin ortadan kalktığı bir hakîkat oluşuna bağlıdır.

Binaenaleyh insan, idrâk ettiği herhangi bir şeyi de, salt birliği cihetinden değil, çokluğu itibariyle idrâk edebilir.

Böylelikle, insanın mâhiyeti açısından içinde herhangi bir çokluk bulunmayan bir şeyi idrâk etmesi mümkün değildir; nitekim bu meseleyi daha önce açıklamıştık.

Bunda pek çok sır vardır ki, bunların çoğunu *Keşf-ü sırrı'l-gayret an-sırrı'l-hayret isimli eserimde açıklamıştım. Burada zikrettiğimiz ve ortaya koyduğumuz şeyleri daha fazla açıklayacak bir kısım da bu eserde gelecektir.*

***

Tekrar konumuzu tamamlamaya dönersek şunu söyleriz:

Hak için varlık zâtının aynıdır, O'ndan başkası için hakîkatine zâit bir emirdir. Her varlığın hakîkati de ezelî olarak Rabbinin ilmindeki taayyününe nispetinden ibârettir.

İlimdeki bu taayyün, muhakkiklerin ıstılahında *ayn-i sâbite başkalarına göre ise mâhiyet, malûm-ma'dûm ve şey-i sâbit diye isimlendirilir.*

***

Bir'in birden başkasını izhârı ve yaratması mümkün olmadığı için vahdet-i vücûdu itibariyle Hak'tan ancak Bir sâdır olur.

Bize göre söz konusu Bir, var olanların hakikatlerine ve bunlardan ezelî ilmin var olacağına hükmettiği var olmayan şeylere yayılan Vücûd-ı Âmm'dır (Genel Varlık).

Bu Varlık, İlk Akıl diye isimlendirilen ve ilk mevcut olan Kalem-i a'lâ ile diğer mevcutlar arasında müşterektir; yoksa akılcı filozofların zannettikleri gibi değildir.

Çünkü muhakkiklere göre sadece Hak ve âlem vardır. Âlem öncelikle Allah tarafında bilinen şeylerin hakîkatlerine zâit bir şey değildir, ikinci olarak da varlık ile nitelenmiştir.

Nitekim biz buna daha önceden işâret etmiştik.

***

Hâdislerin Allah'ın zâtı ile kâim olmaları, Hakkın başkası için zarf veya mazrûf olmasının imkânsızlığı ve basîret sahibine gizli olmayan başka bir takım zararlardan dolayı, hakîkatler, malûmlukları, yoklukları ve sûretlerinin Hakkın ezelî-zâtî ilminde taayyün etmesi itibariyle keşf ehli ve akılcı muhakkiklere göre yaratılmış diye nitelenemezler.

Ayrıca bu sebeple onlar, yaratılmışlık ile de nitelenemezler. Çünkü *mecûl, mevcud demektir varlığı olmayan şey, mecûl olamaz.*

Böyle bir şey söz konusu olsa idi, kadîm ilmin malûmların ezelde kendisinde taayyün edişinde bir eserinin olması gerekirdi, bununla beraber onlar, kendilerini bilenin dışında değillerdir. Çünkü bunlar, kendiliklerinde madûmdurlar; sadece kendilerini bilen alimin nefsinde sâbittirler.

Eğer bunlar yaratılmış diye nitelenmiş olsalardı bu durumda ya varlıkta kendilerini bilen ile eşit olmaları gerekirdi veya bunları bilen, nefsinden nefsine yönelik etkiyi kabul için bir mahal, daha önce de belirtildiği gibi

başkası için de “zarf” olması gerekirdi. Halbuki bütün bunlar, imkânsız şeylerdir.

Çünkü bu, Hakkın ezeldeki mutlaklığına zarar verir ve feyiz veren varlığın, yok olan şeylere değil, mevcutlara ârız olduğu hükmünü verdirir. Bunların hepsi de, totoloji oldukları için, imkânsızdırlar; başka açılardan ise bunların uzunca anlatılması gereksizdir.

Fefhem!

***

Böylece, bilinen şeylerin zikrettiğimiz açıdan yaratılmış olmadıkları ve ortada iki varlık bulunmadığı sâbit olmuştur. Bilakis Varlık birdir, bu varlık, hepsi arasında müşterektir ve Haktan kazanılmıştır.

Yaratılmış mümkünlere ârız olan bu tek varlık, hakîkatte, mazhar ve haricî varlıklardan mücerret olan bâtın-Vücûd-ı Hak’tan sadece nispet ve itibarlar ile farklıdır. Bu nispet ve itibarlar da, zuhûr, taayyün, bitişme ve ortaklık hükmünü kabul etmek ile meydana gelen çoğalma gibi sıfatlardır. Bunlar, mazharlara ilişmesi vâsıtasıyla kendisine mülhak olmuşlardır.

***

(: Mümkünlere) Bitişmesi itibarıyla varlık mazharlarının kaynağı, tecellî mertebesi, taayyün ve tenezzül menzili, Hz. Peygamber’in (a.s.) belirtmiş olduğu, Amâ’dır. Amâ, Rabbanî tenezzül makâmı ve zât’a mahsûs Rahmânî cömertliğin, hüviyet gaybından ve izzet perdesinden zuhûr ettiği yerdir.

Bu Amâ’da, ezelî-gaybî ve ulvî *ilk nikah mertebesi taayyün eder; bu nikah ezelî-zâtî teveccühlerle ilâhî isimlerin mertebelerini açar.*

Bu meselenin sırlarını –Allah’ın izni ile- açıklayacağız.

***

Şu halde –eğer anlaşıldıysa- Vücûd-ı Mutlak’ın iki itibarı vardır: Birincisi, onun sadece “varlık” olmasıdır. Bu itibarla o, daha önce de işâret

edildiği gibi, Haktır. Bu varlıkta çokluk, terkip, sıfat, na’t, isim, resim, nispet ve hüküm söz konusu değildir, bilakis O, mutlak varlıktır.

Buradaki varlık sözümüz ise, anlatmak içindir, yoksa bu, kendisi için gerçek bir isim olduğu anlamında değildir. Bilakis O’nun ismi sıfatının, sıfatı da zâtının aynıdır; kemâli, başkasından değil, kendisinden sâbit olan varlığının aynıdır; hayatı ve ilmi, kudretinin aynıdır; ezelî olarak eşyayı bilmesi, kendisini bilmesinin aynıdır. Başka bir ifâdeyle, O, kendisini kendi ilmiyle bilmiş, eşyayı da kendisinin bilgisiyle bilmiştir.

Farklı şeyler O’nda birleşir, çoğalan şeyler O’ndan çıkarlar, fakat onlar O’nu veya O onları kuşatmaz, ya da onlar O’nu ezelî bâtınlığından çıkartmazlar. O da, kendisinden onları çıkartarak, izhâr etmez.

Her çokluğun aynı olan bir birliği; her terkibin aynı olan bir basîtliği vardır. Başkası hakkında çelişik her şey, O’nun için en kâmil vecih üzere sâbittir.

Onunla değil (“Ba” harf-cerri ile), O’ndan (: an) bahs eden ve her çeşit teşbihi O’ndan nefy edip, Hakk’ı kendi meşrep ve anlayışına sınırlayan kimse dilsiz, sağır ve inatçı bir cahildir.

Her zıddı zıtlığının kendisinde, hatta onunla hakîkatini ayırt ederek, zıddının aynında görünceye kadar böyledir.

Birliği çokluğunun, basîtliği terkibinin, zuhûru bâtınlığının, âhirliği evvelliğinin aynıdır.

O, birlik ve varlık kavramlarına sığmaz; hiç bir şahit O’nu kuşatamaz, hiç bir meşhûdda zabt edilemez.

Dediği gibi olmak O’na aittir. Sınırlanma ve mutlaklıkta sınırlanmadan dilediği gibi zâhir olur, çünkü her harf ile kapsayıcı mânâ ona ait olduğu gibi, her sıfatı kapsayan kemâl de O’na aittir.

Perdeli insanlar, eksiklik ve kötülük bulunduğu vehmiyle bazı şeylerde Hakkın güzelliğini göremezler. Bunların perdesi açılıp Hakka izâfe edilmeleri sahih olduğunda, Hak onlara kemâl sûretini verir; böylece, o şeyin celâl ve cemâl tecellîsinin mazharı olduğu görülür.

Diğer isimler ve sıfatlar, O’nun katında, bir tek hakikatte çoğalmışlardır ki, bu hakikat O’nun aynıdır.

O kendisi için sâbit olan bir şeyden münezzeh olmaz; kemâle erdirmek için izhâr ettiği şeyden uzak durmaz.

Perdesi, izzeti; müstağniliği ve kutsiyeti, onlara zıt şeylerden hakîkatinin farklılaşmasından ibârettir.

Ayrıca, hiç bir şeye ilişmeyişi kendi varlığının sâbitliğinde ve bekasında hiç bir şeye muhtaç olmayışı demektir.

Hiç bir şey, kendi başına veya başka bir şey ile tahakkuk edemez; her şey, sadece Allah ile gerçekleşebilir.

***

Bu itibarla Hakkın künhünü akıllar ve fikirler idrâk edemez, cihetler ve boyutlar O'nu ihâta edemez, gözler ve basiretler, marifet ve müşâhedesini kuşatamaz.

O, sûrî ve mânevî kayıtlardan münezzehtir; nicelik ve nitelikle ilgili her türlü ölçüyü kabulden münezzehtir; sezgisel, fehmî, zannî ve ilmî her türlü ihâtalardan yücedir.

O, izzetinin kemâliyle, kendi zannına göre O'na yönelen veya yüz çeviren bütün yaratıklarından gizlidir; bu zan sahipleri, eksik insanlar olabilecekleri gibi, kâmil insanlar da olabilir.

Akılların fikir ve basiretleri cihetinden bütün tenzîhleri, selbî hükümlerdir, bunlar, gerçek bir bilgi ifâde etmezler. Bununla beraber bu aklî tenzîhler, Hakkın celâlinin gerektirdiği ve kemâl ve kutsîliğinin müstahak olduğu tenzîhin altındadırlar.

Âleme ilişen ilminin menşei, kendisini bilmesinin aynısıdır. Bunun zuhûru ise Hakkın bildiklerinden ibâret olan ilminin nispetlerinin ortaya çıkmasına bağlıdır.

***

Hak ilmi her şeyi ihâta ettiği ve her şeyin kaynağı olduğu için, sonsuzu bilir; böylelikle de zâtını bilir, zâtının lâzımını ve lâzımının lâzımını, çoğul ve tekil, genel ve ayrıntılı olarak bilir.

Hak her şeyi sonsuza kadar böylece bilir.

Hak belirlediği veya mertebesinin belirlenişini bir şarta veya sebebe bağlı olarak bildiği şeyi de, o şart ve sebep ile ve lâzımı ile bilir. Bu durum

Hakkın ilminin bu şart ve taayyünü bilmeyi gerektirmesi şeklinde takdir edilmesi durumunda böyledir; aksi halde Hak Teâlâ o şeyi nefsi ile ve dilediği gibi de bilir.

Bununla birlikte Hakkın ilmi yenilenmez, sınırlanacağı bir durum ve hüküm onun hakkında ortaya çıkmaz.

***

Hakkın kemâli, kendi zâtına bağlıdır; varlığı bilfiildir, bil kuvve değildir; Varlığı zorunludur, mümkün değildir. O, insanlarca bilinen başkalaşma ve hâdislikten münezzehtir.

Hâdis şeyler izhâr etmek veya korumak için O'nu ihâta edemezler.

Hak o şeyleri, başkasına muhtaç olduğu için yaratmamıştır; ya da bunlar kendisinden ortaya çıktıkları cihetten Hak ile ilişkili değillerdir. Hak da, kendisinden çoğalarak ayrılmaları cihetinden eşya ile ilişkili değildir.

Eşyanın kendisi için olan varlığı Hakka dayanır, Hakkın varlığı onlara dayanmaz.

Hak hakîkati ile her şeyden müstağnidir, her şey var olmada kendisine muhtaçtır.

Eşya ile Hak arasında, daha önce de belirtildiği gibi sadece *inâyet ilişkisi vardır. Ayrıca bu bağlamda sadece cehalet, karıştırma ve kuruntu perdesi söz konusudur. Bunlar da, Hakkın aşırı yakınlığından, azâmetinden ve yüceliğinden meydana gelirler.*

Gerçekte Hakkın inâyeti, gaybının aynasına yansıyan şeye varlık nûrunu yaymasıdır; Hakkın gayb aynasına yansıyan şey, O'nun bildiği şeylerin nispetleri ve Hakkın yaratma hükmünü ve mazharlığını kabul istidâdı kazanan şeylerdir.

Birinci yönden "**O'nun misli gibi yoktur," ikinci yönden ise "O, semi' ve basîrdir."**

***

Hak idrâk ve müşâhede edildiği, hitap ettiği veya kendisi ile konuşulduğunda, bu durum nefsinin mertebesindeki izzet perdesinin

ardından, zâhirliği nispeti ve tecellîsinin hükmü ile *tenezzül mertebesinde gerçekleşir. Bu tecellî başka bir açıdan değil, sadece Genel Varlık'ın mümkünlere bitişmesi ve nûrunun mevcûtların varlıklarının üzerine doğması açısından sâbittir.*

Hakkın varlığı bu tarzda taayyün etmiş mümkünlerin a'yanının –ki bunlar gerçekte Hakkın ilminin nispetleridir- lâzımı olan sıfatlarla tekil veya çoğul olarak; bu sıfatlara tabi olan ve *şe'nler diye isimlendirilen şeyler ve de özellikler, arazlar, ed-Dehr isminin hükümlerine tâbi olup, vakitler diye isimlendirilen şeyler ile; bunun yanı sıra mertebeler ve mevtınler ile sınırlanmış olarak taayyün ettiğinde bu taayyün ve somutlaşma, halk ve siva diye isimlendirilir.*

Bunun sırrı daha sonra açıklanacaktır.

Bu esnada bütün nitelikler, Hakka izâfe edilir, her isimle isimlendirilir, her hükmü kabul eder; her makâmda, her tanımla sınırlanır; görmek, işitmek, akıl ve kavrama gücü gibi idrâk vâsıtaları ve melekeleri ile idrâk edilir.

Düşün ve anla!

Bunun sebebi Hak Teâlâ'nın, bölünme, parçalanma, ruhlara ve cisimlere hulûl etmekten münezzeh olan zâtî nûru ile her şeye sirâyet etmesidir.

Fefhem!

***

Fakat bütün bunlar Hakkın istediği zaman ve dilediği gibi gerçekleşir. O, herhangi bir vâsıta olmaksızın zâtı ile, her hal ve vakitte sözü edilen bu iki küllî ve zıt hükmü kabul eder; hâzır ve gâib olmak, zâhir ve gizli kalmak gibi iki zıt durumu birleştirir. Bu halde dilerse her sûrette zuhûr eder, dilemezse sûret O'na izâfe edilemez.

Hakkın taayyünü, sûretle somutlaşması ve sıfatları ile vasıflanması, varlığının kemâline, izzetine ve kutsiyetine zarar vermez. Eşyada zuhûru ve onlarla ve hükümleri ile sınırlanışı ve taayyünü, yüceliğini, sınırlardan münezzehliğini, *varlık ile nitelenen her şeyden özü gereği müstağniliğini ortadan kaldırmaz; bilakis O, benzeşen, birbirine yakın ve uzlaşan hakîkatler ile, farklı, zıt ve çelişik hakîkatleri birleştirir.*

Hakkın varlık tecellîsi ile gizli şeyler ortaya çıkar; el-Bâri ve el-Mübdi’ isimleri cihetinden de gayb âleminden şehâdet âlemine bereketler iner. Tedellî hükmünün kalkması ile el-Kâbız ve el-Muîd isimleri ile varlık yok olur ve gizlenir.

Hak izzeti ile perdelenerek müteal olursa el-Gafûr olmuş olur; bilinmek istediği zaman ise yaklaşır ve dilediği şeyde dilediği gibi zuhûr eder, bu durumda da el-Vedûd olur.

***

Seven olması itibariyle, muhabbet vasıtasıyla izhâr eder; muhabbet seven ve sevilen olması sebebiyle, O’nu izhâr eder.

Her şey, fiilinin kuvveti ve bu fiilin mefulünün de zayıflığı sebebiyle, hükümranlığı ve kudretinin altına döner.

Kudretinin mazharı ve fiilindeki hikmetinin aleti ise nispetidir.

Kabz (daralma), bast (açılma), izhâr, gizleme, gayb, şehâdet, keşf ve Hakkın zikrettiğimiz şeyleri yaptığı göreceli-surî perde sırrının zuhûr mahalli, Arş-ı Mecid’dir.

Bunun için Hak, bu sırrı açıklamak bağlamında şöyle buyurmaktadır: “**Kalbi olan ve kulak veren kimse için; O müşâhede etmektedir.” “Rabbinin yakalaması şiddetlidir. O, yaratır ve iade eder. O, gafur ve veduddur. Şerefli arşın sahibidir. -ıtlak ve takyit mertebelerinde- Dilediğini yapandır:” (Buruc, -)**

Âyette zikredilen *dilediğini yapar, mukadder bir sorunun cevabıdır. Böyle bir sorunun ise perdeli bir itiraz sahibinden ortaya çıktığı bellidir.*

Allah, gerçek mürşiddir.

Yirmi Birinci Nas
A’yân-ı Sâbite

Bilinmelidir ki:

Şüphelerin ve perdelerin en büyüğü, kendisinde sâbit olan a’yan’ın etkilerinden dolayı, tek varlıkta gerçekleşen çoğalıştır. Böylece zannedilir ki, a’yân varlıkta ve varlık ile zuhûr etmiştir; halbuki, a’yânın sadece eserleri varlıkta zuhûr etmiştir, onlar zuhûr etmemiştir ve ebedî olarak da etmeyeceklerdir. Çünkü onlar, özleri gereği zuhûru gerektirmezler.

Herhangi bir muhakkik bunun dışında bir bilgi verirse veya a’yâna varlık ve zuhûr izâfe ederse, bu, sadece bazı mertebeler açısından yapılmış bir izâfedir; aksi halde nispî zevk, böyle bir şeyin doğruluğunu sadece belirli bir makâma veya kemâl makâmının dışındaki makâmlara nispetle ispatlar.

Bunun hükmünü geçersiz kılan nas ise, burada zikrettiğimiz nastır. Böylece bu kitapta zikrettiğim şey, sarîh hakîkattir. Bunun dışındaki ise, zikrettiğimiz gibi, bazen kayıtsız olarak sahih olur veya işâret edildiği gibi, bazen de her hangi bir makâma nispetle izafi ve nispî olarak sahih olur.

***

Bu nasta zikredilen şey, anlaşıldıysa öğrenilir ki:

Zuhûr varlığa özgüdür; fakat zuhûrun varlığa mahsûs olması, *a’yânın eserleriyle çoğalma şartına bağlıdır. Bâtınlık ise a’yân için zâtî bir nitelik olduğu gibi, birliğini düşünme açısından da varlık için zâtî bir niteliktir.*

İş zuhûr ile bâtınlık arasında baskın veya mağlup olarak döner durur. Bunun anlamı şudur: Zuhûr edenden eksilen şeyler, bâtına katılır; bâtından eksilen şeyler ise zuhûr edene katılır.

Nispetler ve izâfetler ise mertebeler arasında meydana gelen hallerin ve hükümlerin sûretleridir. Bunların bir kısmı, daha önceden işâret edilen baskınlık ve mağlupluk ile, diğerlerini izhâr eder bir kısmı da bir kısmını gizler.

Bunu anla!

***

Naslar tamamlanmıştır; bunlar, *Fusûsu’l-Hikem’in anahtarlarının anahtarlarıdır.*

Âlemlerin Rabbi Allah’a başta ve sonda hamd olsun.

Allah, Hz. Peygamber’e ve onun zâhir ve bâtında temiz âilenize merhamet eylesin.

Amin!

A

H

İ

K-L

M

Hz. Yahya

Yaratıkların hakîkati

Hz. Yusuf

zât aynası

zât isimleri , ,

Zât ismi

Zât'ın mutlaklığı

Zâtî ikrâm

zâtî isimler ,

zâtî kemâl ,

zâtî münâsebet

zâtî nispet

zâtî tecellî ,

zâtî-berkî tecellîler